

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

FILOZOFICKÁ FAKULTA

**USTÁLENÁ SLOVNÍ SPOJENÍ Z OBLASTI SPORTU V RUSKÝCH
A ČESKÝCH MASMÉDIÍCH**

**Fixed Collocations from Sport Terminology in Russian and Czech
Mass Media**

**Устойчивые словосочетания из области спорта в русских и
чешских массмедиях**

Magisterská diplomová práce

Vypracovala: Bc. Michaela Bartoňová

Vedoucí práce: doc. Ludmila Stěpanova, CSc.

Olomouc 2011

Prohlášení

Místopřísežně prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma: „Ustálená slovní spojení z oblasti sportu v ruských a českých masmédiích“ vypracovala samostatně pod odborným dohledem vedoucí diplomové práce a uvedla jsem všechny použité podklady a literaturu.

V Olomouci dne 21.4.2011

Podpis

Děkuji tímto doc. Ludmile Stěpanove, CSc. za konzultace, připomínky a rady, které mi během psaní magisterské diplomové práce poskytla, a také své rodině, která mě po celou dobu studia podporovala.

Obsah

Úvod.....	6
1 Sport v Rusku a Česku ve 20.-21. století.....	8
1.1 Sport v Rusku	8
1.2 Sport v Česku	9
2 Masmédia	11
2.1 Publicistický styl.....	11
2.1.1 Dělení a žánry publicistického stylu.....	12
2.1.2 Jazyk publicistického stylu	13
3 Sportovní žurnalistika	18
3.1 Specifické rysy a jazykové prostředky sportovní žurnalistiky.....	19
3.2 Sportovní rubriky v jednotlivých druzích masmédií	24
4 Frazeologie.....	28
4.1 Základní vymezení frazeologie.....	28
4.2 Klasifikace frazeologických jednotek	29
PRAKTICKÁ ČÁST	32
5 Ustálená spojení terminologická.....	33
6 Označení prostoru a účastníků hry.....	34
6.1 Označení prostoru hry	34
6.2 Ustálená slovní spojení užívaná pro označení sportovců a popis jejich činnosti	35
6.2.1 Útočník	36
6.2.2 Obránce.....	39
6.2.3 Brankář	39
6.2.4 Náhradní hráči.....	40
6.3 Ustálená slovní spojení užívaná pro označení rozhodčího a hodnocení jeho činů	42
6.4 Ustálená slovní spojení užívaná pro označení fanoušků.....	44
7 Označení abstraktních pojmů a obrazné označení druhů sportů a týmů	46
7.1 Ustálená slovní spojení užívaná k hodnocení gólů.....	46
7.2 Ustálená slovní spojení vyjadřující slávu, úspěch a vítězství	47

7.3	Ustálená slovní spojení vyjadřující neúspěch a prohru	52
7.4	Obrazná označení druhů sportů a týmů	55
8	Sportovní frazeologismy z hlediska jejich motivace	59
8.1	Vojenské prostředí	59
8.2	Gastronomie	60
8.3	Ekonomie	63
8.4	Hudba a divadlo	63
9	Frazeologismy motivované oblastí sportu a užívané mimo oblast sportu.....	65
	Závěr	72
	Резюме	75
	Použitá literatura	85

Úvod

Sport se stal důležitou součástí života jedinců i celé moderní společnosti. Podle Českého etymologického slovníku (2001) slovo *sport* pochází z angličtiny a původně znamenalo *zábava* či *kratochvíle*. V dnešní době je sport více než zábavou záležitostí byznysu, ve kterém hrají velkou roli jak sponzoři jednotlivých týmů, tak i firmy vyrábějící sportovní potřeby a doplňky. K tomu přispěl hlavně rozvoj médií, zejména televize a internetu, díky kterým se sportovní dění a propagace zdravého životního stylu stává masovou záležitostí v globálním měřítku. S tím je spojen i rozvoj sportovní publicistiky, která za poslední desetiletí prošla značnými změnami. Dříve se sportovní žurnalisté omezovali jen na „suché“ konstatování sportovních výsledků, hlavně proto, že byly určeny jen úzkému spektru příjemců. V poslední době ale dostává sport v médiích mnohem více prostoru. Sportovní lexikum je bohatší a sportovní žurnalistika tím pádem přijatelnější a atraktivnější pro mnohem větší okruh čtenářů. Nejen sportovní žurnalisté, ale i samotní sportovci či fanoušci tak neustále doplňují sportovní terminologii o nové výrazy a spojení, která rozšiřují již zavedené lexikum. Je zřejmé, že většina spojení existuje shodně ve více jazycích, protože se jedná o tytéž popisované skutečnosti. Avšak v každém jazyce najdeme i obraty specifické pro daný jazyk (jak po stránce lexikální, tak i gramatické), které vycházejí z národních charakteristik a ze společenských, historických, politických či jiných kontextů určitého národa.

Téma ustálených spojení z oblasti sportu v ruských a českých masmédiích jsem si vybrala ze dvou důvodů. Za prvé je sport mou velkou zálibou jak na úrovni aktivní, tak i pasivní, kterou se rozumí sledování sportovního dění v médiích. Za druhé mě jako studentku ruštiny zajímalo, jaké jsou společné a rozdílné rysy jazyka české a ruské sportovní žurnalistiky.

Práce je rozdělena na dvě části – teoretickou a praktickou. Úvodní kapitola teoretické části obsahuje stručné zhodnocení vývoje sportu v Rusku a Česku ve 20. - 21. století, dále následují kapitoly věnované masmédiím, publicistickému stylu (jeho dělení, žánry a jazyk), sportovní žurnalistice a jejím specifickým rysům.

Závěr teoretické části patří frazeologii, která je významnou součástí sportovního lexika.

Praktická část je zaměřena na srovnávací analýzu ustálených slovních spojení na základě materiálu čítajícího dvě stě padesát českých a dvě stě padesát ruských ustálených obrátů excerpovaných ze sportovních rubrik současných českých a ruských masmédií (zejména z internetu, novin a časopisů).

Jednotlivá spojení jsou rozdělena do pěti kapitol podle několika kritérií. V první kapitole jsou uvedena spojení terminologická. Následující kapitoly jsou vyděleny podle tematické příbuznosti slovních spojení na označení prostoru a účastníků hry, označení abstraktních pojmů a obrazná pojmenování některých druhů sportů a týmů. Dalším kritériem je motivace slovních spojení užívaných ve sportu a frazeologismů, které ze sportu pocházejí, ale užívají se i (nebo pouze) v přeneseném významu.

Cílem práce je popis vybraných slovních spojení a srovnání, kolik slovních spojení z vybraného vzorku je ekvivalentních v českém a ruském jazyce, kolik jich je analogických a kolik specifických pouze pro jeden z uvedených jazyků.

1 Sport v Rusku a Česku ve 20.-21. století

1.1 Sport v Rusku

Podrobnou historii sportování v Rusku v období Sovětského svazu podává monografie История физической культуры и спорта (1983). Vzhledem k tomu, že byla vydána ještě před rozpadem Sovětského svazu, v celé knize je neustále vyzdvihována role Komunistické strany v rozvoji a podpoře masového sportování: „были определены и ведущие принципы советской системы физического воспитания: всестороннее развитие личности, связь физического воспитания с трудовой и оборонной практикой, оздоровительная направленность физической культуры“ (История 1983: 210). K rozvoji sportování došlo zejména po druhé světové válce, kdy byla vypracována souhrnná koncepce rozvoje sportu, a tehdejší sovětsí sportovci se začínali účastnit mezinárodních soutěží a turnajů. K podpoře masového sportování nejvíce přispěly spartakiády, které se rozšířily i do ostatních zemí bývalého východního bloku (viz spartakiády v bývalém Československu). V Sovětském svazu se spartakiády konaly už od 20. let 20. století. Vznikly jako protiváha olympijským hrám, kterých se SSSR až do roku 1952 neúčastnil. Pokud odhlédneme od silně ideového zaměření knihy, je nesporné, že díky velké pozornosti udělované sportu v minulém století, ruští sportovci zaujímali a stále zaujímají přední příčky na sportovním mezinárodním poli.

V současné době patří k tradičně oblíbeným sportům, ve kterých ruský národní tým vždy exceloval, bezesporu lední hokej. Kontinentální hokejová liga (KHL) postupně začíná konkurovat kanadsko-americké NHL, což dokládá rostoucí počet zahraničních hráčů v jednotlivých týmech KHL. Kromě ledního hokeje je v Rusku rozšířený tzv. *hokej s míčem* nebo také *ruský hokej* (hokejisté jsou na bruslích a místo puku hrají s míčem), který jiné státy neznají. V ruských novinách je mu věnována dokonce celá strana. Na pomyslné druhé příčce v oblíbenosti je fotbal, ačkoliv ruský národní tým v posledních dvaceti letech nedosáhl větších úspěchů, a v ligové soutěži je více než polovina hráčů ze zahraničí. Od 90. let stoupá také obliba tenisu. Jak uvádí reportáž zpravodajské stanice CNN s titulkem „Boris Jelcin: ruský tenisový fanoušek č. 1“ (www odkaz- Jelcin), za rozvojem a oblibou

tenisu v Rusku stojí právě exprezident Boris Jelcin. K dalším sportům s dlouholetou tradicí v Rusku patří krasobruslení, atletika, gymnastika, běh na lyžích, skoky, a v neposlední řadě také šachy. Od roku 1992 je nejlepším ruským sportovcům udělován titul „Заслуженный мастер спорта России“, který obnovuje tradice tohoto čestného titulu z dob SSSR.

Po neúspěchu ruských sportovců na zimních olympijských hrách v kanadském Vancouveru se veškeré sportovní naděje Rusů upínají k roku 2014, kdy se bude zimní olympiáda konat v Soči.

Se vzrůstající tendencí k zdravému životnímu stylu roste i počet lidí, kteří sportují rekreačně. Fenomémem 21. století je sportování ve fitness centrech, jejichž počet zejména ve větších městech stále stoupá. V současné době se opět hovoří o rozvoji tzv. masového sportu, který se stal předmětem debat na nejvyšších úrovních. Dokládá to rozhovor na toto téma s premiérem Vladimírem Putinem, který živě vysílalo několik televizních a radiových stanic. Podle Putina se počet lidí, kteří sportují, stále zvyšuje. Nyní se počet sportujících lidí pohybuje okolo 21-23 miliónů, což je asi 15% z obyvatelstva. Putin se domnívá, že je to nedostatečné, a je třeba se snažit o jeho zvýšení. Za vzor pokládá Finsko, kde sportuje 80% dospělých (*Советский спорт, 17.12.2010, str. 3*).

1.2 Sport v Česku

Ve sportovní historii České republiky stojí za zmínku sdružení české tělocvičné organizace **Sokol** založené už v roce 1862. Program Sokola byl zaměřený nejen na sport, ale např. i na kulturu a cestování. Během svého fungování byl třikrát zlikvidován jako nežádoucí organizace. Poprvé se tak stalo za 1. světové války v roce 1915, podruhé byl zrušen nacisty v roce 1941 a potřetí v roce 1948, kdy po převzetí moci Komunistickou stranou byla nastolena „sjednocená tělesná výchova“. K obnovení Sokola došlo až v roce 1990. Dnes má Česká obec sokolská okolo 190 000 členů ([www odkaz - Sokol](#)).

Dalším výrazným jevem ve sportovní oblasti byly tzv. **spartakiády**. Tématu spartakiád byl věnován příspěvek v Českém rozhlase Leonardo ([www odkaz-Spartakiády](#)), který uvádí, že v roce 1953 se opět zrodila myšlenka masových tělocvičných akcí (zavržená po rozpuštění Sokola v roce 1948), která měla

dokumentovat "radostný život při budování socialismu" a měla být jednou z nejvýznamnějších politických akcí. Spartakiády byly považovány za politicky a ideologicky prioritní akci především proto, že byly vždy prezentovány i jako nejvýraznější akce k oslavě osvobození Československa Rudou armádou v roce 1945. Od roku 1955 se spartakiády konaly pravidelně co 5 let (poslední proběhla v roce 1990).

Ačkoliv se Česká republika řadí k malým zemím, čeští sportovci (ať už jednotlivci nebo týmy) jsou úspěšní v celé řadě sportů na mezinárodní úrovni. Ze všech bych vyzdvihla úspěchy národního hokejového týmu, a také jednotlivých hokejistů (např. J. Jágr, D. Hašek, M. Hejduk), kteří proslavili Českou republiku v zahraničí. Sportem č. 1 je ale bezesporu fotbal. Český národní tým se sice neřadí mezi přední světové týmy, ale na národní úrovni patří fotbal k nejsledovanějším, a zároveň nejhranějším sportům. V poslední době zaznamenáváme také úspěchy českých sportovců ve skocích na lyžích a tenise.

Co se týče oblíbenosti sportování ve volném čase, zaznamenáváme stejný trend, o kterém jsem se už zmiňovala v souvislosti se sportováním v Rusku, a to rostoucí zájem o sportování ve fitness centrech.

2 Masmédia

Pojem *masmédia* je odvozen od angl. *mass media* = hromadné sdělovací prostředky, prostředky masové komunikace, prostředky masové informace.

V praktické encyklopedii žurnalistiky (2002: 104) jsou masmédia definována jako „souhrn médií užívaných v procesu masové komunikace.“ Jsou to prostředky masové komunikace, které násobí sdělení veřejného charakteru a rozšiřují je směrem k širokému, rozptýlenému, rozmanitému a individuálně neurčenému anonymnímu publiku.

Masmédia se obecně dělí na

- a) tištěná: noviny, časopisy, kniha, letáky atd.
- b) elektronická: rozhlas televize, internet, film.

Masová komunikace se stala celosvětovým jevem ve 20. letech 20. století. Napomohla tak vytvořit „současnou tvář globálního prostředí“ (Mičienka 2007: 5). Existence médií vnáší do společnosti nový rozměr sociální komunikace, pro který se již vžilo označení medializace. Stále více komunikačních aktivit (ekonomické, politické, zábavní, umělecké povahy) se tak odehrává prostřednictvím médií (tamtéž: 9). Pokud bychom uvedené tvrzení vztáhli přímo na oblast sportu, tak můžeme zaznamenat dva dopady. Na jedné straně došlo díky globalizaci a masovému sportovnímu zpravodajství ke zvýšení povědomí široké veřejnosti o sportovním dění a k popularizaci některých druhů sportů, na druhé straně právě díky snadnému přístupu k informacím lidé méně navštěvují sportovní utkání. To má vliv nejen na ekonomickou situaci klubů, ale hlavně na atmosféru utkání, a s tím spojené výkony sportovců, pro které je přítomnost a podpora fanoušků výraznou motivací.

2.1 Publicistický styl

V české stylistice se pro činnost hromadných sdělovacích prostředků používá jak termín žurnalistika, tak také publicistika. M. Čechová vymezuje termín *žurnalistika* jako synonymní pojmenování k *novinářství*, *publicistika* je podle ní součástí žurnalistiky s funkcí přesvědčovací, hodnotící a získávací. Žurnalistika je

tedy „veřejná činnost spojená s mezilidskou mediální komunikací, při níž dochází k informování o aktuálních společenských a politických událostech a k jejich komentování.“ (Čechová 2003: 206). Žurnalistika se dělí na psanou a mluvenou.

Specifickým stylem pro žurnalistiku je tedy **styl publicistický**, který se stal předmětem výzkumu v 50. letech 20. století. J. Mistrík (1989: 459) uvádí, že v odborné literatuře se kromě termínu publicistický styl užívají i termíny žurnalistický a novinářský styl. Dále upřesňuje, že ačkoliv se uvedené termíny mohou používat jako synonyma, stále více se ukazuje potřeba jejich diferenciací. Publicistika má totiž širší význam než žurnalistika. Označení novinářský styl Mistrík považuje za více hovorový. V současné době převažuje užívání termínu publicistický styl, jelikož do oblasti publicistiky se řadí nejen texty publikované v novinách a časopisech, ale i mluvené projevy v rozhlase a televizi. K základním vlastnostem publicistického stylu J. Mistrík (1989) řadí písemnost, monologičnost, veřejnost a pojmovost. Vzhledem k tomu, že do publicistiky se zahrnují i mluvené projevy, postrádám v uvedeném výčtu vlastností také mluvenost.

2.1.1 Dělení a žánry publicistického stylu

V Encyklopedickém slovníku češtiny (2002: 459) je publicistický styl rozdělen na:

- a) **zpravodajský** - podává obecně přístupné informace o společnosti a informuje o událostech důležitých pro celek, skupiny společnosti nebo jednotlivce.

Plní tedy funkci informativní.

- b) **komentářový** - komentuje stav společnosti a jejich různých skupin, podává úvahy o závažnějších společenských jevech, obsahuje subjektivní postoje autorů a objevuje se v něm více individualizačních výrazových prostředků (zejména expresivních).

Komentářový styl má funkci získávací a přesvědčovací.

V ruské stylistické tradici (СЭСРЯ 2001: 312) se setkáváme s podrobným členěním publicistického stylu na:

- a) *газетно-публицистический стиль*, se dvěma podstyly- *газетно-информационный* a *собственно публицистический*
- b) *газетный* a *газетно-журнальный стиль*

c) *политический стиль*, který zdůrazňuje důležitou roli politického aspektu v přístupu ke skutečnosti.

V Encyklopedickém slovníku češtiny (2002) jsou žánry publicistického stylu rozčleněny na

- a) **žánry zpravodajské**, odpovídající stylu zpravodajskému (zpráva, interview, komuniké, novinářský referát, inzerát aj.);
- b) **žánry analytické**, odpovídající stylu komentářovému (úvodník, komentář, glosa, recenze, posudek aj.).

J. Mistrík (Štylistika 1989: 468) kromě těchto dvou skupin žánrů vyděluje ještě

- c) **žánry beletristické** (fejetón, reportáže, črta, causerie, glosa, sloupek aj.)

2.1.2 Jazyk publicistického stylu

Hromadné sdělovací prostředky jsou jednou z nejaktivnějších sfér spisovného jazyka. Publicistický styl tak zaujímá přední pozici ve stylistické struktuře jazyka a právě žurnalistické projevy jsou důležitým pramenem pro výzkum vývojových tendencí spisovného jazyka (Čechová 2003: 211). Z pohledu síly a rozsahu působení na rozvoj spisovného jazyka a řečových norem publicistický styl převyšuje styl umělecký, jelikož v něm často dochází ke vzniku a ustálení nových jazykových prostředků.

Dříve, než se začnu podrobněji zabývat jazykovou situací v současných českých a ruských masmédiích (zejména v oblasti sportovní žurnalistiky), uvádím stručný nástin historických kontextů a změn ve spisovném jazyce obou zemí, na jejichž pozadí se sportovní žurnalistika formovala.

Vývoj ruského jazyka ve 20. - 21. stol.

V ruském jazyce už od doby Petra I. hrály významnou roli v jazyce slova cizího původu neboli internacionalismy přejímané zejména z francouzštiny a angličtiny (např. *опера, комедия, публика*). Tato tendence se opět výrazněji objevuje po revoluci roku 1917, kdy byla ruština protkána nejen tzv. *sovětismy* (např. *комсомол, колхоз*), ale i mnohými cizojazyčnými slovy (např. *кино, радио, трактор*). Přejímání cizích slov je nevyhnutelným procesem, který odráží

kontakty ruského národa s jinými zeměmi. Je spojeno s rozvojem ekonomiky a techniky, a také s tendencí zejména mladých lidí přiblížit se západnímu světu.

K výrazným změnám v jazyce došlo v polovině 80. let 20. století, což jsou léta spojená s perestrojkou. Velký vliv na to měl jeden ze základních bodů perestrojky-tzv. *glasnosť* spojená s minimálním potlačováním svobody slova a informací. Největší změny však pozorujeme v letech devadesátých, tedy po rozpadu Sovětského svazu. Kromě pronikání anglicismů, kterým se budu podrobněji věnovat níže, se do ruského jazyka vrátila mnohá slova a výrazy, které existovaly do revoluce v roce 1917. K nim patří např. *гимназия, губернёр, биржа труда* (Степанова 1995/96: 41-42). Do ruštiny se díky změně vztahu k církvi navrací slova jako *патриарх, литургия, Крещение* atd. V neposlední řadě lexikum obohacují také žargonismy a vulgarismy (např. *беспредел, тусовка, бабки*). V závěru stati L. Stěpanova charakterizuje stav ruského jazyka v 90. letech: „Язык отражает состояние общества. В современном русском языке происходит хаотическое смешение стилей, сосуществуют просторечие и канцеляризмы, жаргон, вульгаризмы, заимствования и высокие славянизмы.“ (Степанова 1995/96: 79).

Nejvýraznější koncepční změny v ruském jazyce ve 21. stol.:

- rozpad starého systému politické rétoriky a jeho deideologizace
 - deaktualizace starých pojmů (např. *советский человек, герой, самопожертвование* atd.) a pronikání nových slov do masmédií (*имидж, секс, пиар, супергерой* atd.)
 - konkurence starých a nových pojmů (*генеральный секретарь – президент – царь; репутация – имидж; характеристика – резюме*)
- (Какорина 2008: 508).

Vývoj českého jazyka ve 20. - 21. stol.

Čeština se po dlouhá období na rozdíl od ruštiny a dalších jazyků bránila přílivu cizích slov z obavy ze ztráty národní osobitosti (Čechová 1996: 23-24). Výrazné změny v jazyce se udály po únorovém převratu v roce 1948, kdy došlo k připojení tehdejšího Československa k sovětskému bloku. Podle V. Křístka (1951) byl jazyk té doby úzce spjat s pracovním procesem člověka. Vyskytovaly se v něm ve velké míře výrazy spojené s hospodářským procesem (např. *plánování, pětiletka,*

produktivita práce) a Komunistickou stranou (např. *kádr, prověrka, člen strany, bezpartijní*). Hodně slov vzniklo napodobením nebo převzetím slov ruských (např. *kulak, stachanovec, prověrka, dvouletka*).

Pro jazykovou situaci na přelomu 20. a 21. stol. je typická rozkolísanost normy a částečné rozšíření spisovné slovní zásoby směrem k hovorové vrstvě. Dále sílí vliv mluvené češtiny a hranice dělení na psanost X spisovnost a mluvenost X hovorovost se postupně stírají. Spisovnou češtinu stále výrazněji ovlivňuje čeština obecná. Kromě těchto dvou tendencí je třeba také zmínit pronikání anglicismů do všech vrstev jazyka (Mlčoch 2002).

Vývoj jazyka v hromadných sdělovacích prostředcích

Pokud srovnáme ruské hromadné sdělovací prostředky v období před perestrojkou se současnými, docházíme k závěru, že v této oblasti došlo k výrazným kvalitativním i kvantitativním změnám. Zejména vzrůstá podíl mluvené řeči vůči psané. „Наше общество становится обществом, которое все больше слушает и все меньше читает (Карпова 2007: 3). Podle E. V. Какоринové (Какорина 2008: 495) jsou však změny v ruském spisovném jazyce na přelomu 20. a 21. století méně intenzivní ve srovnání se změnami, které probíhaly v období perestrojky a po perestrojce. Rozdíly v diskursu médií tedy odrážejí politickou situaci v zemi, čemuž odpovídá i tvrzení M. Čechové, že „publicistický styl je výrazně dynamický a vždy odpovídal době, s níž se měnil“ (2003: 208). V totalitním diskursu sovětské éry byla potlačena svoboda projevu a všechny informace podléhaly centrální kontrole. Dokonce existoval přísný zákaz publikování určitých druhů informací. Naproti tomu v demokratickém diskursu je informační prostor formován různými zdroji, existuje alternativní komunikační médium, čímž výrazně vzrůstají rozdíly v koncepci (Какорина 2008: 506). E. V. Карповá (Карпова 2007: 4) v této souvislosti vyzdvihuje roli opozičních médií, které v období do perestrojky oficiálně nesměly existovat. Jejich základním cílem je vyjadřování opozičních názorů, boj s mocí a boj o čtenáře. Proto mají oproti provládním médiím expresivnější a emocionálnější charakter. Kromě opozičních médií má výrazný vliv na jazyk také bulvární tisk. Ve stylistickém slovníku současné ruštiny (СЭСРЯ 2003) je zdůrazněn negativní vliv masmédií na spisovný jazyk, který je způsoben zejména nadměrným užíváním přejatých slov, žargonismů, vulgarismů či

porušováním jazykových norem. „Процесс жаргонизации охватил практически все сферы языковой деятельности – от повседневного общения до публичного выступления политиков и языка средств массовой информации“ (Савченко 2006: 365). M. Mlčoch (2002: 25) poznamenává, že pravopisná úroveň českých deníků se od roku 1989 značně snížila. Příčinu shledává zejména v přílivu nových redaktorů bez potřebné kvalifikace, dále pak v potřebě přinášet zprávy co nejaktuálněji (některé články proto nestihnou projít korekturou).

Pro publicistické texty už nejsou charakteristické knižní obraty, ale objevují se v nich prvky jiných stylů. Na jedné straně se v nich častěji objevují prvky stylu odborného, na straně druhé se často užívají prvky mluvených projevů, a částečně také prvky stylu uměleckého.

Obecně tedy můžeme říci, že v dnešní době základní procesy aktivních změn v jazyce probíhají ne do šířky, ale do hloubky. Na zpomalení procesu jazykových změn v masmédiích mají vliv také mimojazykové faktory, jako například méně dynamické politické pozadí. Po období masového pronikání nových slov do jazyka zákonitě musí následovat období jejich přejímání a přizpůsobení se jazykovému systému (Какорина 2008).

Výrazové prostředky publicistického stylu

Žurnalistům díky neustále opakujícím se typům událostí usnadňuje práci modelovost způsobů vyjádření. Výrazové formule, které usnadňují sdělování obsahově podobných informací, se nazývají publicismy (ESČ 2002: 459). Ustálená modelová vyjádření plní funkci informační, neodpovídají však funkci získávací, která podněcuje zájem čtenáře (Čechová 2003: 212). Proto žurnalisté cílevědomě porušují očekávané stereotypy jak pomocí hry s grafickou úpravou (odlišení titulků, podtitulků, částí textu, vkládání doprovodného obrazového / filmového / dokumentačního materiálu, umístování určitých témat na určitých stránkách), tak také se stránkou jazykovou pomocí výrazových prostředků.

J. Mistrík (1989) uvádí, že v publicistickém stylu je nejvhodnější používat lexikální prostředky, které pojmenovávají přesně, a přitom všeobecně srozumitelně. Podle mého mínění žurnalisté v mnohých případech ve snaze být co nejoriginálnější tento základní princip porušují. Užívají velký počet cizích slov,

vymýšlejí zbytečně okřídlená slovní spojení a obrazná vyjádření, čímž se text často stává nesrozumitelným.

K charakteristickým výrazovým prostředkům publicistického stylu řadí J. Mistrík (tamtéž) expresivní slova, neologismy, cizí slova a slova nespisovná.

M. Čechová (2003: 213) vyděluje 2 hlavní typy výrazových prostředků:

1. prostředky automatizované a automatizující se

- prostředky aktualizace při častém opakování podléhají postupné automatizaci. Časté užití opakujících se výrazů a obrazných vyjádření vede ke vzniku ustálených obrazných rčení, z nichž některá už považujeme za novinářská klišé.

2. prostředky stylové aktualizace, resp. aktivizace

- slovní hříčky, aluze, slang, obrazná vyjádření.

„Obrazná vyjádření dodávají jazykovému projevu živosti a naléhavosti. Jimi obohacené sdělení pak bývá emocionálnější, procítěnější“ (Čechová 2003: 214).

Při srovnání charakteristik výrazových prostředků z pohledu J. Mistríka (1989), který klade důraz na srozumitelnost, a M. Čechové (2003), která zdůrazňuje roli obrazných vyjádření různého typu, je zřejmé, že vývoj publicistického stylu směřuje k větší expresivitě a snaze o individuální, neotřelý způsob vyjadřování.

Typ a motivace obrazů samých jsou proměnlivé a odrážejí aktuální politickou, kulturní a jinou situaci.

3 Sportovní žurnalistika

Sportovní žurnalistika je poměrně mladý obor, který se z obecné žurnalistiky vydělil teprve nedávno. V novinách se začaly sportovní zprávy objevovat až počátkem 20. století. Většinou se však jednalo jen o strohý výčet sportovních výsledků. „S rozvojem jednotlivých sportovních odvětví, se vznikem nových sportů a s růstem obliby tohoto druhu lidské činnosti se začala proměňovat i tvář sportovní publicistiky“ (Svobodová 1996: 174).

Vzhledem k tomu, že sportovní žurnalistika je mladý obor, v České republice dosud nebyla vydána žádná publikace, která by se této oblasti věnovala speciálně. Jedinou souhrnnější prací na toto téma jsou skripta Mgr. Miloslava Mičocha *Charakteristické rysy jazyka psané sportovní žurnalistiky* (2002). Problematikou sportovního slangu se zabýval i např. Jaroslav Hubáček v práci *O českých slanzích* (1979). Téma sportovní žurnalistiky se spíše objevuje ve formě krátkých statí v lingvistických časopisech, zejména v *Naší řeči*. Právě díky výše zmíněné absenci teoretických prací týkajících se specifík sportovní žurnalistiky, existuje poměrně velký počet diplomových prací, které tuto oblast rozvíjejí. V Rusku se sportovní frazeologií (i v česko-ruském srovnávacím plánu) zabývá např. Alexandr Savčenko. Sám Savčenko v závěru své statí *Некоторые параллели в русско-чешской спортивной фразеологии* (2010) potvrzuje výše uvedené konstatování, že oblast sportovní frazeologie a žargonu je stále nedostatečně prozkoumaná.

Za otce české sportovní žurnalistiky (zejména rozhlasové) je považován Josef Laufer. K dalším významným sportovním reportérům patří např. Stanislav Sigmund, Aleš Procházka, Karol Polák či známý český prozaik a novinář Ota Pavel (Jelínková 2008: 137-143).

V České republice se sportovní žurnalisté sdružují v Klubu sportovních novinářů (KSN), který byl založen už v roce 1923, ale až do listopadu 1989 byl KSN součástí Svazu novinářů. S příchodem demokratizace si KSN vytvořil vlastní stanovy a stal se samostatným právním subjektem. KSN kromě jiného vyhlašuje ankety Sportovní fotografii roku, Sportovce roku a Zlatý míč (nejlepší fotbalista roku).

3.1 Specifické rysy a jazykové prostředky sportovní žurnalistiky

Sportovní žurnalistika je specifická tím, že zpracovává témata a popisuje situace, které se opakují nebo jsou si velice podobné. Proto se v ní ve větší míře než v publicistice obecné vyskytují automatizované vyjadřovací prostředky. Tato modelovost se projevuje v opakování ustálených spojení či vět typu *domácí hráči dnes nastoupí v kompletní sestavě*, dále také v obdobné struktuře sportovní reportáže a shodných syntaktických konstrukcích titulků. Některá ze spojení jsou už klasifikována jako klišé. Sportovní žurnalisté se snaží vyhnout těmto stereotypním otřelým vyjádřením prostřednictvím aktualizace (Mlčoch 2002: 11-12).

Prostředky aktualizace ve sportovní žurnalistice

Kromě obrátů terminologického charakteru se ve sportovní žurnalistice často užívají i prostředky aktualizace, ke kterým patří:

a) sportovní slang

Encyklopedický slovník češtiny definuje slang (označovaný též jako sociální nářečí) jako „svěbytnou součást národního jazyka, jež má podobu nespisovné nebo hovorové vrstvy speciálních pojmenování (jednoslovných i frazémů), realizované v běžném jazykovém styku lidí vázaných stejným pracovním prostředím nebo stejnou sférou zájmů“ (ESČ 2002: 405).

Na základě této definice slang dělíme na:

- 1) profesionální - jde o úzus příslušníků určitého zaměstnání;
- 2) skupinový - úzus určité skupiny lidí se společným zájmem.

J. Machač (1979) demonstruje tuto diferencovanost slangu na oblasti sportovní. Sportovní slang je slang jak profesionální (sport má svou obecnou teorii i teorii jednotlivých odvětví, svou metodiku i praxi, a proto i velmi detailně propracovanou terminologii obecnou i speciální), tak i slang zájmový (slang aktivních závodníků i rekreačních sportovců na jedné straně a slang sportovních fanoušků na straně druhé).

Např. *jesle*- prohození míče / puku mezi nohama brankáře; *bagr*- odbití míče obouruč spodem ve volejbale; *prase, prasátko*- míč, který se dotkl horního okraje sítě a spadl do hřiště soupeře; *zálivka*- takticky umístěný míč ve volejbale).

b) nespisovná slova a tvary slov

Jak už jsem se zmínila výše, do jazyka masmédií stále více pronikají slova nespisovná. Ve sportovní žurnalistice je tento jev obzvlášť výrazný. S nespisovnými slovy, tvary slov a pády se setkáváme zejména v citacích sportovců (např. *dáme góla; dostat se do výborný šance*) či v projevech fanoušků. V menší míře je užívají i samotní žurnalisté (např. *tvrdák; borec; votroci*).

c) knižní výrazy

Podle M. Mlčocha po roce 1989 zaznamenáváme ve sportovní žurnalistice časté využívání prostředků beletrizace. „Jde především o dramatizaci a gradaci (zejména v publicistické reportáži) popisované sportovní události, používání historického prézentu, a hlavně o prostředky lexikální – nespisovná slova expresivní, slangová, ale i slova knižní nebo zastaralá.“ (Mlčoch 2002: 15-18).

Např. *kýžené vítězství, zdeptaný sok*.

d) internacionalismy

V lexiku sportovní žurnalistiky je výrazná tendence k užívání internacionalismů, což jsou slova nebo výrazy vyskytující se v několika jazycích a mající v nich stejný nebo podobný význam. Důvodem zvýšené frekvence užívání internacionalismů je podle M. Mlčocha (2002: 21) snaha žurnalistů, sportovců a funkcionářů demonstrovat ve svých projevech svou odbornou způsobilost. Jazyk sportovní žurnalistiky tak přejímá lexikální jednotky typické pro odborný styl, např. *absence opory týmu, podstatné inovace, aspiranti reprezentace*.

Nejčastěji pocházejí slova cizího původu z angličtiny. Označují se tedy jako **anglicismy**.

Někteří lingvisté vydělují z anglicismů zvláštní skupinu amerikanismů, což jsou výrazy nebo vazby charakteristické pro americkou angličtinu. Rozdíl mezi sémantikou britské a americký angličtiny je v mnoha případech značný (Peprník 1994: 7-9) a spousta slov z oblasti sportovní terminologie pochází právě z americké angličtiny (př. *football, hockey*). Pro účely této diplomové práce však budu pracovat pouze s pojmem anglicismus.

Anglicismy se v oblasti sportu užívají pro pojmenování sportovních soutěží, herních situací, nových sportovních disciplín a oddílů. Proces přejímání anglicismů kopíroval politickou situaci v zemi, a připomíná tak sinusoidu. M.

Mlčoch (2002: 20) uvádí, že některé anglicismy do českého jazyka pronikaly už v 19. století nebo na počátku 20. století (např. *fotbal, hokej, volejbal*). Zpomalení tohoto procesu nastalo z ideologických důvodů v letech 1945 - 1960, k obnově došlo za všeobecného uvolnění společenské situace v 60. letech, následné zpomalení v letech 70. Masivní nárůst slov přejatých jsme v češtině zaznamenali po roce 1989.

Jak už jsem zmínila výše, v důsledku politických a společenských poměrů v bývalém Československu, kdy převládal negativní vztah k západním zemím, došlo k pozastavení přílivu anglických lexémů jakožto ideologicky neakceptovatelných jednotek. Místo toho se objevovaly tendence k vytváření českých ekvivalentů (např. *kopaná, košíková*).

Postupem času se některé anglicismy psané v jejich původní podobě přizpůsobily české zvukové a grafické adaptaci (ne však vždy podle pravidel transkripce)- např. *foul x faul, bodycheck x bodyček*, jiné se užívají v jejich originální podobě, např. *baseball*, nebo je možné psaní jak počeštěné, tak originální.

Do ruského jazyka pronikaly anglicismy mnohem dříve a intenzivněji. Podle A. Romanova můžeme v historii vydělit 4 etapy, ve kterých byly anglo-ruské kontakty nejsilnější:

- a) 2. pol. 16. stol. – 1. pol. 17. stol.
- b) 1. čtvrtina 18. stol. - tzv. Petrovská epocha
- c) konec 18. stol- polovina 19. stol.
- d) 70. léta 20. stol. – konec 20. stol. – velice intenzivní přejímání anglicismů.

(Романов 2000: 22)

Z uvedeného dělení je zřejmé, že i v Rusku proces přílivu anglicismů odpovídá uvedenému tvrzení, že kopíruje politickou situaci v zemi.

Zatímco na počátku 20. století převládala transliterace anglicismů do ruského jazyka, od 50. let se anglicismy přepisují do ruského jazyka pomocí transkripce (Романов 2000: 33). A. Romanov se dále podrobněji zabývá anglicismy v oblasti počítačů, současné muziky, obchodování a slangu mládeže. O sportu se nezmiňuje vůbec. Na základě vlastní analýzy si troufám tvrdit, že v oblasti sportovní terminologie převažuje transkripce anglických slov, např. *бейсбол, овертайм, сноуборд*. Nově vytvořeným názvem pro hokejistu, který se často bije, je v ruštině

výraz *maфzaй* odvozený z anglického *tough guy* (dosl. *tvrdý chlapík* neboli *tvrd'ák*). Někdy se setkáváme s jednou i více ortografickými a ortoepickými variantami. Zejména se jedná o varianty v případě písmen *e / э / ě*, např. *виндсерфинг X виндсĕрфинг, керлинг X кĕрлинг*, jednoduchého / zdvojeného psaní písmen, např. *джоггинг X джоггинг, баттерфляй X батерфляй* nebo užívání pomlčky, např. *бодибилдинг X боди-билдинг, кикбоксинг X кик-боксинг*. Někdy nastane i případ možného užití všech tří variant v různých kombinacích v případě jednoho slova, např. *плей-офф X плей-оф X плэй-офф X плейофф*). Transliterace či transplantace anglických výrazů se vyskytuje jenom velice okrajově.

e) slovní hříčky a aluze

Se slovními hříčkami se setkáváme zejména v názvech článků, což je spojeno se snahou žurnalistů o upoutání pozornosti, např. „*Kuchař (hráč) uvařil spoustu šancí*“.

Zajímavým případem aluze je slovní hříčka v titulku „*Бить или не бить. Вот в чем вопрос*“, který jsem excerpovala z textu o hokejových bitkách.

f) obrazná vyjádření

Aby se sportovní zpravodajství nestalo pouze konstatováním faktů, využívají žurnalisté obrazných pojmenování, která slouží k ozvláštňení předávaného sdělení, upoutání zájmu čtenáře / posluchače, a zároveň vyjadřují osobní vztah autora k obsahu zprávy.

Užívání obrazných vyjádření ve sportovním tisku ve své stati analyzuje B. Zahajská (1997: 51-53). Podle ní mají články ve sportovních časopisech v 50. letech charakter rozšířené zprávy bez výraznějšího užívání obrazných vyjádření a převažuje v nich užívání neobrazných hodnotících přívlastků. Sportovní články z let 80. a 90. B. Zahajská (tamtéž) hodnotí jako méně subjektivně zabarvené. Z pohledu prostředků aktualizace v nich dominují obrazná vyjádření.

Nejpoužívanějším prvkem jazyka sportovní žurnalistiky jsou metafory. „Mají schopnost vystihnout věrně situaci a obrazným pojmenováním zpřesnit popis dané situace, stejně jako zaujmout pozornost čtenáře, o což jde novinářům především“ (Jelínková 2008: 44).

V současné publicistice převládají jednoduše dešifrovatelné metafory, metafory tvořené frazémy (např. *To už byla Sparta pánem situace*), dále personifikace

spojená se synekdochou (např. *Washington se dočkal vítězství*), epiteta (např. *spanilá jízda*) a v menší míře přirovnání (např. *hraje jako bůh*). Dále uvádím dva příklady, kdy novinář podle mého názoru užil přespříliš metaforických vyjádření:

„*Bohatý Manchester City má namířeno ke hvězdným výšinám. Ovšem pokud italský stratég u kormidla Roberto Mancini nepovolí stavidla ofenzivě, zřejmě se „Citizens“ nepovznesou nad lepší průměr nejvyšší anglické soutěže...Začne se pod Mancinim brzo houpat židle?*“ (GÓL, 18. 11. 2010, str. 10).

„*Sestoupil z lóže, aby na lavičce probudil hokejovou šlechtu*“ (SPORT, 4. 2. 2011, str. 6)- žurnalista popisuje, jak se šéf hokejového týmu Kometa Brno snaží řešit nepříznivou situaci v klubu.

Emotivní vyjadřování sportovních komentátorů

Pro sportovní žurnalistiku je také typické emotivní vyjadřování při komentování úspěchů a neúspěchů týmů či jednotlivců v mezinárodních soutěžích. Je to zapříčiněno specifickými rysy sportu, ke kterým z tohoto pohledu patří dynamičnost, dramatičnost, napětí, překvapivé okamžiky a zvraty. S tím je spojeno i citové zaujetí, které je jazykově ztvárněno pomocí intonace, používáním citoslovcí a zvolacích vět (Svobodová 1996: 174). Z mého pohledu je do určité míry přijatelné, pokud reportér živě předává divákovi (čtenáři) svůj pohled na sportovní dění, které tak činí poutavější. Ovšem v některých případech, a to zejména v případě komentování televizních přenosů, se vytrácí objektivita, a výrazně převažují prvky subjektivního hodnocení. Právě příliš osobní komentáře výkonů sportovců a výrazné vyzdvihování jednoho týmu (obzvláště pokud se jedná o utkání v rámci České republiky) bývá častým předmětem kritiky. V poslední době se staly fenoménem výroky sportovního komentátora Jaromíra Bosáka, které dostaly název *bosákoviny*. Pro ilustraci cituji několik dle mého názoru povedených výroků:

„A toto mělo s fotbalem asi tolik společného jako čabajka s racionální výživou.“;

„Tady by se dál vzpomenout kolega Shakespeare: "Mnoho povyku pro nic."“;

„V minulých dnech to v Praze vypadalo, jako by se v srdci Evropy konal sraz popelářů z celého světa. Všude oranžová, oranžová, oranžová (kvalifikace s Holandskem)“;

„Stadionem zní brazilská samba, zatímco pruský marš se ztrácí někde v dáli...“
([www odkaz - Bosákoviny](#)).

Na základě prostudování několika stovek českých a ruských sportovních reportáží a zhlédnutí sportovních přenosů, si dovoluji tvrdit, že v tištěných médiích je míra emotivního vyjadřování vyšší u ruských žurnalistů. Podstatný rozdíl jsem však zaznamenala v mluvené sportovní reportáži. Projev českých komentátorů bych ve srovnání s ruskými označila jako mnohem emotivnější.

3.2 Sportovní rubriky v jednotlivých druzích masmédií

Sportovní zpravodajství je čtenáři nebo posluchači často vyhledávanou rubrikou v televizi, rozhlasu, novinách, časopisech a v neposlední řadě také na internetu.

Většinu prostoru v médiích dostává jak v Česku, tak i v Rusku fotbal a hokej. V ruských denících jsem zaznamenala rozhořčení sportovních žurnalistů z jiných oblastí, že fotbalu je věnováno příliš mnoho prostoru na úkor jiných sportů. Např. v článku o sportovní gymnastice (ИТОГИ 2010, str. 26) autor konstatuje, že na Světovém poháru ve sportovní gymnastice v Rotterdamu byli jen dva ruští žurnalisté, a dále jakoby s povzdechem dodává: „это не футбол.“ Redaktor novin „СПОРТ ЭКСПРЕСС“ (18. 12. 2010, str. 8) v článku věnovanému stavu ruského basketbalu také vyjadřuje svůj nesouhlas s tím, že veškerá pozornost a peníze směřují k fotbalistům, kteří navíc nejsou podle jeho slov schopni nic vyhrát.

Dále se pak v médiích píše s proměnlivou frekvencí (podle aktuálních turnajů či vrcholů sezony) o tenise, basketbale, lyžování, atletice, okrajově o motoristickém sportu, volejbale, plavání aj.

Níže podávám stručný přehled o zastoupení sportovní publicistiky v některých z výše uvedených médií jak v České republice, tak i v Rusku. Jsem si vědoma toho, že Rusko počtem periodik, internetových portálů a televizních kanálů zaměřených na sport několikanásobně převyšuje Českou republiku, proto se ve svém výčtu zaměřím zejména na ty, ze kterých jsem čerpala materiál k praktické části.

1) tištěná média

Česká republika

- deník Sport

Deník Sport je v současné době jediným celostátním deníkem zaměřeným na aktuální sportovní dění. Vychází od pondělí do soboty (v pátek se speciálním magazínem), v neděli pak vychází Nedělní sport. Obsah a grafické zpracování tohoto deníku se dle mého názoru často blíží deníku Blesk (oba vydává stejné nakladatelství) a sportovní žurnalistika se tak dostává spíše do roviny bulvární.

- Lidové noviny, MF Dnes, Právo, Hospodářské noviny

Sportovní rubrika většinou zaujímá poslední dvoustranu ve výše uvedených novinách. Na titulních stranách se objevují pouze významné sportovní události. Zvláštní příloha SPORT je v pondělním vydání MF Dnes a rozšířené sportovní zpravodajství v rubrice SPORT EXTRA nabízí i deník Právo.

- tematicky zaměřené časopisy

V České republice neexistuje jediný časopis zaměřený na sport obecně, kterým byl kdysi časopis Stadion. Místo toho vychází několik časopisů zaměřených na určitý druh sportu či zdravý životní styl (jsou často českou jazykovou mutací zahraničních originálů) jako např. Muscle&Fitness, IRONMAN, Fit styl, PRO Football, PRO Hockey, Run, Běhej, CityBike, ForGolf atd.

Rusko

K nejpopulárnějším novinám v Rusku patří СПОРТ-ЭКСПРЕСС a Советский спорт.

- СПОРТ-ЭКСПРЕСС

Černobílý sportovní deník velkého formátu, který vychází od roku 1991. Většinu prostoty v těchto novinách zabírají články o fotbale a hokeji s míčem. Dle mého názoru je tento deník poměrně nepřehledný a díky zmíněnému velkému formátu se i špatně čte.

- Советский спорт

Tento deník vychází už od roku 1924. Do roku 1945 se jmenoval *Красный спорт*, což je v překladu *Rudý sport*. Tento deník svou velikostí i barevným zpracováním připomíná český deník Sport. Oproti deníku СПОРТ-ЭКСПРЕСС je v něm sice méně reportáží, ale jsou přehledněji uspořádány.

- tematicky zaměřené časopisy

V mé práci jsem čerpal z zejména z časopisu **Еженедельник Футбол**, **Спорт день за днем**, dále **Советский спорт – ХОККЕЙ**, **Советский спорт – ФУТБОЛ**, **Советский спорт – ИТОГИ 2010**.

2) elektronická media

a) televize

Česká republika

- ČT4

Vysílání programu veřejnoprávní České televize zaměřeného na sportovní dění bylo zahájeno v roce 2006. Do té doby byly sportovní přenosy a programy vysílány na programu ČT2.

- Nova Sport

Původně satelitní kabelový kanál Galaxie sport, který od roku 2008 vlastní společnost CET 21, provozovatel Novy a dalších kanálů.

- další sportovní kanály v českém jazyce: **Eurosport, Sport 1**

Rusko

Jelikož v České republice nemám přístup k žádnému ruskému sportovnímu kanálu, omezují se pouze na jejich výčet. Na rozdíl od České republiky v Rusku existují nejen obecné sportovní kanály, ale také kanály zaměřené pouze na jeden druh sportu. K obecným patří např. **Россия 2, НТВ-ПЛЮС СПОРТ, Eurosport**. K speciálně zaměřeným **КХЛ, НТВ-ПЛЮС Теннис, НТВ-ПЛЮС Баскет, НТВ-ПЛЮС Футбол**.

b) Internet

Česká republika

K nejvýznamnějším internetovým stránkám specializovaným na sport patří ty, které jsou elektronickou verzí jejich tištěné podoby v novinách:

www.sport.cz (online magazín deníku Právo a portálu Seznam.cz);

www.sport.ihned.cz (online magazín Hospodářských novin)

<http://sport.idnes.cz/> (online magazín MF Dnes)

<http://isport.blesk.cz/> (online magazín Deníku Sport)

K čistě online sportovním deníkům patří např. <http://aktualne.centrum.cz/sportplus/> a www.sportovninoviny.cz (sportovní server ČTK).

Rusko

V Rusku se setkáváme se stejným trendem jako v České republice. Většina deníků má i svou elektronickou verzi. Název stránek bývá totožný s názvem tištěné podoby deníku, např. www.sport-express.ru, www.sovsport.ru. Často se také objevují ruské jazykové mutace anglických originálů, např. www.eurosport.ru, www.inosport.ru (články zahraničních deníků věnované ruskému sportu). Pouze elektronickou verzi má např. www.sport.ru, www.sports.ru, <http://sport.kulichki.net/>.

4 Frazeologie

Frazeologie je obecně důležitým rysem publicistického stylu. S frazeologickými obraty se ve velké míře setkáváme také ve sportovní žurnalistice, proto považují za vhodné dále uvést základní vymezení frazeologie jako lingvistické disciplíny a dělení frazeologismů podle různých kritérií.

4.1 Základní vymezení frazeologie

Za zakladatele frazeologie jako samostatné disciplíny je považován švýcarský lingvista Charles Bally (*1865- †1947). K prudkému rozvoji však došlo až v druhé polovině 20. stol. V Rusku se vznik frazeologie datuje do 40. let 20. stol. a je spojován se jménem V. V. Vinogradova.

Frazeologie je část jazykovědy, která se zaměřuje na studium historického vývoje a současný stav frazeologického systému jazyka. Objektem studia jsou frazeologické obraty, které frazeologie zkoumá z pohledu jejich původu vzniku, tvorby a užívání v jazyce, struktury, významu a stylistického zařazení (Фомина 1985: 4). Jako synonymní výrazy ke slovu frazeologické obraty se užívají také *frazeologické jednotky*, *frazeologismy* či *frazémy*. Jsou to ustálená slovní spojení analogická slovům, to znamená, že se reprodukuje jako hotové a celistvé jednotky. K frazeologickým obratům tedy patří všechna ustálená slovní spojení, to znamená i spojení ekvivalentní slovu, i spojení, která strukturně a sémanticky odpovídají větě (Шанский 1985: 4). F. Čermák užívá termín *frazém* vždy společně s termínem *idiom*. Chápe je tedy jako dvě stránky téže jednotky (1985: 183). V příruční mluvnici češtiny (2003) je termín *idiom* označován jako pojmově blízký termínu *frazém*. V této dichotomii označení *frazém* akcentuje formální stránku frazeologické jednotky a *idiom* stránku významovou. Podle F. Čermáka je frazém a idiom „taková jedinečná ustálená kombinace prvků, z nichž některý (popř. žádný) nefunguje stejným způsobem v žádné jiné kombinaci nebo ve více kombinacích, resp. vyskytuje se v takové funkci pouze ve výrazu jediném, popř. několika málo“ (Čermák ČL 1985; ESČ 2002; FIČO 2007). Volně je možné frazémy a idiomy chápat jako nejvýznamnější součást jazykových stereotypů, které jsou v jazyce

chápany jako lexikální kombinace vstupující do textu jako hotové a relativně frekventované jednotky (Čermák 2007: 24). „Bereme je jako celek, a to jako celek již předem ustálený“ (Bečka 1982: 321).

Charakteristické vlastnosti frazémů

Frazémy vznikaly na základě zkušenosti národa, jeho dějin, kultury a světových názorů. Pro jejich rozpoznání a správné užívání je tedy třeba dobré znalosti historických, politických a jiných kontextů. Rozpoznat, zda se jedná o volné spojení slov, které vzniká v okamžiku promluvy, nebo o frazeologismus, je v řadě případů velice obtížné. Jediné kritérium, na kterém se podle F. Čermáka (2007) všichni frazeologové shodují, je již zmíněná ustálenost. N. Fominová (Фомина 1985: 4-10) uvádí další kritéria k vymezení frazeologických jednotek: reprodukovatelnost, sémantická celistvost, nezaměnitelnost komponentů, víceslovnost, obraznost, ekvivalentnost slovu, idiomatičnost, emocionálně-expresivní zabarvení.

Funkce frazémů

Frazémy a idiomy slouží především ke komunikativním potřebám. Plní tedy funkci komunikativní. Jejich užití záleží jak na tématu a situaci, tak i na osobnosti mluvčího. Nejčastěji se používají v neformálním mluveném jazyce a publicistice. Častým užíváním frazému a idiomů vznikají novinářská klišé, která ztrácejí informační hodnotu a klesají na úroveň formálních bezobsahových frází (Mistrík 1989: 95).

4.2 Klasifikace frazeologických jednotek

Dělení frazeologických jednotek do skupin se liší v závislosti na zvoleném kritériu. V české a slovenské stylistické tradici se nejčastěji setkáváme s dělením J. Mistríka a J. V. Bečky.

J. Mistrík (1989: 92-97) předkládá dělení podle vztahu mluvčího k pojmenovávané realitě na a) expresivní frazeologické jednotky (ty jsou pak dále rozděleny na nominativní a komunikativní) a b) nociónální frazeologické jednotky.

J. V. Bečka (1982) rozlišuje podle okolností vzniku tři základní typy frazeologických obrátů: a) intenzifikační, b) verbalizační, c) konkretizační a jako zvláštní skupinu vyčleňuje ustálená spojení nefrazeologická, která mají povahu termínů.

V příruční mluvnici češtiny (2002: 70-73) je uvedeno dělení založené na struktuře jednotlivých frazeologických jednotek.

1. **frazémy nevětné**, např. *dělat kličky; růžové brýle; lev salónů*.
2. **frazémy větné**, např. *ranní ptáče dál doskáče*
Zde patří i pořekadla, pranostiky, přísloví a okřídlená slova
3. **víceslovná pojmenování**, která mají převážně charakter termínů, např. *Měndělejevova tabulka; hod oštěpem; stupnice tvrdosti*.

Ruští frazeologové (Шанский 1985; Регина 1983; Фомина 1985, Коренькова 2004) vycházejí z dělení frazeologismů podle V. V. Vinogradova: **1. Frazeologické srůsty** (sémanticky a gramaticky nedělitelná ustálená slovní spojení, jejichž význam nelze vyvodit z významu jeho jednotlivých komponentů), např. *заморить червяка*, **2. Frazeologické jednotky** (sémanticky nedělitelná slovní spojení, jejichž význam můžeme odvodit pouze z obrazného přehodnocení celého spojení), např. *делать из мухи слона* a **3. Frazeologická spojení** (sémanticky a gramaticky nedělitelná slovní spojení, ve kterých se jedno ze slov používá jen ve spojení v určitém frazeologismu), např. *закадычный друг*. Do této skupiny Vinogradov zařazuje i sdružené termíny a pojmenování typu *железная дорога, именная надежда* apod. (Виноградов 1972: 23-30).

Praktické rozdělení frazeologických jednotek z pohledu ekvivalentů podává L. Stěpanova a V. Mokienko, kteří rozdělili frazeologické jednotky podle stupně jejich ekvivalentnosti překladů do jiného jazyka do pěti skupin: **1. úplné ekvivalenty** (mají stejnou strukturu, obraznou osnovu a význam), **2. částečné ekvivalenty** (mají stejný význam a vnitřní formu, liší se podle jednoho z ukazatelů- např. synonymické komponenty, jiná struktura, vazba), **3. relativní ekvivalenty** (mají zčásti jinou obraznost, ale stejný význam), **4. frazeologické analogy** (mají různou obraznost a strukturu, ale stejný význam), **5. bezkvivalentní frazeologismy** (lidové idiomy, které jsou vázány na realii pouze v určitém jazyce)

(Mokienko, Stěpanova 2008: 37-38). Frazeologismy jsou tedy do jednotlivých skupin zařazeny podle stupně ekvivalentnosti frazeologismu originálu a frazeologismu překladu z pohledu sémantiky, struktury, počtu komponentů nebo obraznosti frazeologismu.

Dělení L. Stěpanové a V. Mokienka považuji za nejvhodnější pro účely srovnávací analýzy ustálených slovních spojení v ruštině a češtině, která je předmětem mého praktického výzkumu. Tuto klasifikace jsem se však rozhodla zjednodušit a vyčleňovat pouze slovní spojení plně ekvivalentní, analogická a bezekvivalentní.

PRAKTICKÁ ČÁST

Cílem praktické části je analýza a následné srovnání českých a ruských ustálených slovních spojení z oblasti sportu. Pracovala jsem s dvěma sty padesáti spojeními českými a dvěma sty padesáti ruskými, které jsem excerpovala z článků ve sportovních rubrikách na internetu, v denním tisku, časopisech, a také z televizních přenosů. Český materiál jsem primárně sbírala z deníku Sport a sportovních rubrik MF Dnes a Lidových novin, dále pak z časopisu Gól a na internetových portálech www.sport.cz, www.sport.ihned.cz, <http://sport.idnes.cz/>, <http://isport.blesk.cz/>, <http://aktualne.centrum.cz/sportplus/>. Jako hlavní zdroje pro excerpci ruských ustálených spojení mi posloužily deníky СПОРТ ЭКСПРЕСС a Советский спорт, časopisy ИТОГИ 2010 a ЕВРОФУТБОЛ, internetové portály www.sovsport.ru, www.gazeta.ru, www.sports.ru, www.eurosport.ru a online sportovní přenosy na www.allsport-live.ru.

Ačkoliv jsem se snažila vybírat co nejširší vzorek, tedy obsáhnout různé druhy sportů, ve většině případů jsou níže uvedená spojení excerpována z článků o fotbale a hokeji, ve kterých se vykytuje nejvíce slangových a obrazných frazeologických obrátů. Ostatním sportům je totiž ve srovnání s fotbalem a hokejem obecně věnován mnohem menší prostor. Vypozorovala jsem také, že v článcích týkajících se jiných sportů se vyskytují zejména spojení terminologické povahy a prostředky aktualizace se vyskytují jen zřídka. Excerpované jednotky jsem rozdělila do několika skupin podle tematické blízkosti nebo shodné motivace. V jednotlivých skupinách jsem se zaměřila na hledání ustálených slovních spojení ekvivalentních v ruštině i češtině, spojení analogických, a dále specifických pro každý jazyk, tedy bezekvivalentních. Za bezekvivalentní spojení považuji nejen ta, která se do druhého jazyka překládají doslova nebo opisně, ale i ta, jejichž ekvivalent sice existuje, ale ve sportovní oblasti se neuvádí. Protože mi rozsah práce neumožňuje uvádět u každého spojení příklad jeho použití, příklady uvádím pouze u vybraných spojení, která považuji za zajímavá a originální. Ačkoliv jsem v teoretické části nepoužívala k odkazům na použitou literaturu poznámky pod čarou, v praktické části jsem se rozhodla tento postup použít, aby dlouhé odkazy nenarušovaly celistvost textu.

5 Ustálená spojení terminologická

K základním ustáleným spojením ve všech sportech patří bezesporu spojení terminologické povahy, která jsou v obou jazycích shodná. Jelikož lze tato spojení jednoduše vyhledat v různých slovnících, uvádím pro ilustraci pouze několik příkladů z různých sportů. Další terminologická spojení jsou uvedena v následujících kapitolách, kde jsou doplněna o jejich synonymní varianty.

Fotbalový / hokejový / volejbalový tým – rus. команда по футболу / хоккею / волейболу (футбольная / хоккейная / волейбольная команда); *žlutá / červená karta* – rus. жёлтая / красная карточка; *střední obránce* – rus. центральный защитник; *levé / pravé křídlo* – rus. левый / правый фланг; *postranní čára* – rus. боковая линия; *základní sestava* – rus. стартовый состав; *základní hrací doba* – rus. основное время встречи; *trestné střílení* - rus. штрафной бросок; *první kolo* – rus. первый раунд; *krátký / dlouhý bazén* – rus. короткий / длинный бассейн.

Shrnutí

Jak je patrné z téměř třiceti uvedených příkladů, v této skupině se vyskytují pouze spojení plně ekvivalentní. Je to dáno tím, že sportovní terminologie je obecně ve většině jazyků shodná.

6 Označení prostoru a účastníků hry

V této kapitole jsem srovnávala slovní spojení užívaná pro označení fotbalového a hokejového hřiště a spojení, která se užívají k hodnocení sportovců a jednotlivých typů hráčů v týmových sportech.

6.1 Označení prostoru hry

V češtině se pro fotbalové hřiště používá název *zelený trávník* nebo *zelený pažit*. O ustálenosti tohoto pojmenování svědčí i to, že fotbalová sekce na portále www.lidovky.cz má v podtitulu „Zprávy ze zeleného trávníku“.

ČRFS (2002:540) jako překlad tohoto frazeologismu uvádí *зелёное футбольное поле*. Doslovný překlad, tedy *зелёный газон*, se v souvislosti s označením fotbalového hřiště v ruštině neuvádí.

Př.¹

„Sluníčko a krásně zelený pažit chomutovského stadionu přivítal fotbalisty obou mužstev k sehrání třetího kola České fotbalové ligy“.

Fotbalové hřiště se po vydatném dešti často změní ve vodní plochu. Proto se ve sportovních komentářích setkáváme s označením *vodní pólo* – rus. *водное поло*.

Př.²

„Матч чемпионата бразильской Серии Б превратился в соревнования по водному поло, так как поле почти полностью было залито водой.“

Hokejové hřiště se shodně v obou jazycích označuje jako *hokejová plocha* – rus. *хоккейная площадка* nebo *ledová plocha* – rus. *ледяная площадка*.

Př.³

„Хоккей с шайбой - спортивная командная игра с клюшками и шайбой на специальной ледяной площадке.“

¹ <http://www.fcchomutov.xf.cz/view.php?cislocclanku=2010080003>, 21. 8. 2010

² http://www.eurosport.ru/football/brazilian-serie-a/2010/flashnews_sto2709438.shtml

³ <http://hokkej.dljatebja.ru/>

6.2 Ustálená slovní spojení užívaná pro označení sportovců a popis jejich činnosti

Dříve, než začnu analyzovat slovní spojení užívaná pro jednotlivé typy hráčů ve většině týmových sportů, poukážu na některá označení sportovců – jednotlivců. Sportovci, kteří zvítězili ve světových turnajích a soutěžích, dostávají titul *světový šampion*- rus. *чемпион мира*. Pouze v češtině se užívá i synonymní spojení *světové eso*. Nejlepšímu sportovci se také říká *světový rekordman*- rus. *мировой рекордсмен*. V ruštině se můžeme setkat s označením nejlepších tenistů na národní nebo světové úrovni, kterým je *первая (вторая, третья...) ракетка*. Pokud bychom chtěli daný výraz přeložit do češtiny, museli bychom použít opisný překlad *nejlepší tenista/ka* nebo *tenista/ka na prvním (druhém atd.) místě žebříčku*.

Př.⁴

„Вторая ракетка России на правах четвертого "сеяного" начал выступление на Malaysian Open со второго круга, но несмотря на это, его турнир пусть легким никак не назовешь.“

V týmových sportech se určitý tým místo názvu označuje jako *svěřenci trenéra*... – rus. *подопечные тренера*... Nejdůležitějšímu hráči se říká *klíčový hráč* – rus. *ключевой игрок*. Pokud má hráč dobré taktické schopnosti a tzv. vymýšlí hru, bývá označován za *mozek týmu* - rus. *мозг команды*, nebo za *dirigenta hry*- rus. *дирижер игры*. V ruštině se navíc užívá i frazeologismus *игрок с творческой жилкой* nebo také z angličtiny převzaté slovo *плеймейкер* ve spojení *прирожденный плеймейкер*, čemuž v češtině odpovídá *rozený tvůrce hry* nebo slangově *špílmachr*.

Př.⁵

„Главный тренер «Арсенала» Арсен Венгер намерен приобрести игроков с опытом и «творческой жилкой» в январское трансферное окно.“

⁴ <http://tennis.sport-express.ru/reviews/8417/>, 13. 10. 2010

⁵ <http://www.sports.ru/football/6540034.html>, 29. 12. 2008

6.2.1 Útočník

Základním úkolem útočníka – rus. нападающий nebo игрок атаки je v míčových sportech *dát gól* – rus. *забить шайбу* nebo *забить гол*. Jelikož jde o modelovou, často se opakující situaci, existuje pro ni celá řada synonymních pojmenování (neutrálních i expresivních), která jsou ve většině případů v obou jazycích totožná, např. *poslat míč do brány (sítě, klece)* – rus. *отправить мяч в ворота*; *protlačit (poslat) puk do sítě* – rus. *протолкнуть (послать) шайбу в сетку*; *zavézt (dopravit) puk do brány* – rus. *завезти шайбу в ворота*; *zaznamenat gól* – rus. *отметиться голом*. Český výraz *vstřelit (dát) branku*, doslovně *забросить в ворота*, se v ruštině bez podstatného jména (míč, puk) neužívá. Místo doslovného *забросить в ворота* tedy musíme použít *забросить мяч (шайбу) в ворота*.

Následující spojení se užívají pouze v českém jazyce: *vsítit branku*; *uklidit puk do branky*; *proměnit střelu*. U spojení *vsítit branku* bychom mohli použít opisný překlad *послать шайбу в сетку*. Překlad dalších dvou, tedy *убрать шайбу в ворота* a *переменить бросок*, se v ruštině nevyskytuje, a proto bych zvolila jeden z výše uvedených synonymních výrazů.

Žurnalisté také často užívají opisných nebo obrazných pojmenování, která můžeme označit jako publicistická klišé, např. *dopravit puk za brankovou čáru* – rus. *завезти шайбу за линию ворот*; *přispět k bodovému zisku* – rus. *досл. способствовать увеличению числа баллов*; *nasázet góly* – rus. *приблизно набросать голы*; *překonat soupeřova brankáře* – rus. *преодолеть вратаря соперника*; *zdotat soupeřovu branku* – rus. *поразить ворота соперника*; *rozvlnit síť* – rus. *заставить колыхать сетку ворот*.

Př.⁶

„Красивым изящным ударом полузащитник со звездным именем заставил колышаться сетку ворот Рубина.“

V hokeji se výraz *dát gól* také obrazně vyjadřuje jako *rozsvítit červené světlo za brankou* – rus. *зажечь красный цвет за воротами*.

⁶ <http://www.sports.ru/tribuna/blogs/vivalavi/>

Př.⁷

„V čase 63:18 však Daniel Volráb **rozsvítil červené světlo** za zády ústeckého gólmána Orcta potřetí a diváci nadšeně aplaudovali hradeckým bojovníkům.“

Př.⁸

„A за две секунды до второго перерыва Олег Сапрыкин вновь **зажег красный цвет за воротами** Эмери, аккуратно положив шайбу под перекладину – 4:4.“

Na následujícím příkladu demonstruji další možnosti, kterými lze opisně vyjádřit výraz *дát гол*.

Př.⁹

„Vrbata nejprve ve 4. minutě **otevřel skóre zápasu** po přihrávce krajana Martina Hanzala, v 50. minutě pak v přesilové hře svou třináctou **treťou** v letošní sezoně **zvýšil na konečných 3:0**.“

V ruštině můžeme jako ekvivalent spojení *otevřít skóre zápasu* použít nejen doslovné *открыть счёт матча*, ale také *размочить счёт*.

Př.¹⁰

„Капитан сборной России Андрей Аршавин **размочил счёт**. Нападающий забил первый гол за лондонских "канониров" в новом году. Аршавин наконец-то **открыл счёт** забитым мячам в нынешнем году.“

Není výjimkou, že jeden hráč dá v jednom zápase více než jeden gól. Jak v ruštině, tak v češtině existuje shodné označení tří gólů, kterým je slovo anglického původu *hattrick* – rus. *хет-трик*. Speciální označení má ruština, na rozdíl od češtiny, i pro dva góly, a to *дубль* ve spojení *оформить дубль*.

Př.¹¹

„Самый юный участник **матча оформил дубль** после невыспания.“

⁷ http://www.fanclubhchk2007.cz/z_tisku.php?id=196&detail=1, 16.3.2010

⁸ <http://sport.kulichki.net/hckey/index.htm?7581>, 10.1.2009

⁹ <http://www.sportovninoviny.cz/zpravy/vrbata-dvema-goly-zaridil-vyhru-phoenixu/593093>, 8.2.2011

¹⁰ <http://www.izvestia.ru/football/article3151177/>

¹¹ Еженедельник Футбол, 17. - 24. 12. 2010, str. 17

Dát gól může hráč nejen do brány soupeře, ale i *do vlastní brány* – rus. *гол в свои ворота*. Slangově se takovému gólu říká *vlastňák* – rus. *автогол*.

Pro hráče, který často dává góly, se vžilo označení *produktivní hráč* – rus. *продуктивный игрок*. Z vojenské terminologie pochází označení *ligový kanonýr* – rus. *бомбардир лиги*. V České republice byl v roce 1972 založen Klub ligových kanonýrů, do kterého se mohou dostat fotbalisté, kteří vstřelili alespoň 100 prvoligových gólů. Tento klub vnikl podle podobného Klubu střelců Sovětského svazu¹². Ve fotbalových, hokejových a jiných soutěžích také probíhají ankety o *krále střelců* dané sezóny.

Př.¹³

„Český útočník Roman Červenka z Omsku má na dosah **korunu pro krále střelců** Kontinentální hokejové ligy.“

V ruštině se král střelců řekne *король бомбардиров*.

Př.¹⁴

„Обсудим: кто станет **королем бомбардиров**? Eurosport.ru приглашает Вас принять участие в обсуждении злободневной темы. Нам хотелось бы услышать именно Ваше мнение.“

Originální slovní hříčkou můžeme najít v označení španělského střelce gólů. Pro něj má ruština označení *испанский голеадор*, v jehož základu leží slova *гол* a *тореадор*.

Př.¹⁵

„Долгожданный день Рауля ... В поединке с бременцами **испанский голеадор** забил столько же голов, сколько за предыдущие 12 туров.“

¹² http://cs.wikipedia.org/wiki/Klub_ligov%C3%BDch_kanon%C3%BDr%C5%AF

¹³ <http://hokej.sport.cz/clanek/182043-cervenka-miri-v-khl-za-korunou-pro-krale-strelcu.html>, 4. 2. 2011

¹⁴ http://tv.eurosport.ru/football/premier-league/2009-2010/story_sto2031373.shtml, 14. 8. 2009

¹⁵ ЕВРОФУТБОЛ, 24.-30.11.2010, str. 17

6.2.2 Obránce

Tým se snaží nejen gól dát, ale také gól od soupeře nedostat, což mají za úkol *obránci* – rus. *игроки атаки*. Někdy je hra postavena jen na nich, tedy veškeré úsilí je zaměřeno na to, aby tým nedostal gól (na úkor útoku). Ve fotbalovém slangu se tato taktika nazývá *italské catenaccio* – rus. *итальянский катеначчо*.

Př.¹⁶

„Ve finále byl brazilský útočný styl opakem *italského obranného "catenaccia"*, se kterým vyrukoval Helenio Herrera.“

Př.¹⁷

„«Зенит» меняет голландские 4-3-3 на *итальянский катеначчо*. Питерский клуб предложит тренеру Роберто Манчини 4 миллиона евро в год, чтобы тот перестроил игру команды.“

V češtině a slovenštině je defenzivní styl hry také slangově označován jako *prešovský beton*. Výraz je spojován s týmem FC Tatran Prešov, který byl proslulý svou neprostupnou obranou.

Př.¹⁸

„Slavia předvedla v Olomouci pověstný „*prešovský beton*“ a protože Sigma na něj nic nevytýkala, zrodila se na Andrově stadiónu bezgólová remíza.“

6.2.3 Brankář

Kromě hráčů v poli má na konečném výsledku utkání velký podíl také brankář, kterému se jinak říká *gólmán* či s knižním nádechem *strážce svatyně*, ruský *вратарь* nebo z angličtiny přejatým *голкипер*. Brankář nechytá jen střely od soupeře, ale i od hráčů vlastního týmu. Kromě *vlastních gólů* – rus. *гол в свои ворота* může také jít účelnou přihrávkou brankáři, které se říká *malá domů* – rus. dosl. *малая домой*.

¹⁶ www.trenink.com

¹⁷ <http://svpressa.ru/sport/article/12443/>, 11. 8. 2009

¹⁸ <http://fotbal.sport.cz/clanek/184050-sigma-na-presovsky-beton-slavie-nevyzrala-a-tak-se-body-delily.html>, 20. 3. 2011

Úkolem brankáře je *udržet čisté konto* – rus. dosl. *сохранить чистый счет*; *zlikvidovat střely* – rus. dosl. *уничтожить стрелы*; *vychytat nulu* – rus. dosl. *выловить ноль*; *sbírat nuly* – rus. dosl. *собирать ноли*. Všechny výše uvedené výrazy jsou ve spojení s brankářem specifické jen pro český jazyk. Z tohoto důvodu jsem uvedla pouze jejich doslovný překlad do ruštiny, který se však v ruské sportovní žurnalistice neužívá.

Př.¹⁹

„Začíná play off a Dominik Hašek úspěšně **sbírá nuly**. Během prvních zápasů nového roku **vychytal hned dvě**...“

Pro situaci, kdy několik zápasů po sobě brankář nepustí gól, má ruština označení *сухая серия* - čes. *bezgólová (bezbranková) série*.

Př.²⁰

„Главное же событие матча произошло на девятой минуте – прервалась удивительная **сухая серия** вратаря Сергея Ченчугова.“

O brankáři, který nepustil ani jeden gól se také říká, že si *udržel (uhájil) čistý štít*. Ruština má pro toto spojení výraz *чистый лист*, který se však v daném kontextu užívá jen minimálně.

Př.²¹

„Vítkovickým hokejistům se dnes na ledě Pardubic opravdu velice dařilo a vítkovický brankář Roman Málek ukončil utkání s **čistým štítem**.“

6.2.4 Náhradní hráči

Kromě *základní sestavy* – rus. *стартовый состав*, má ještě každý tým několik *náhradních hráčů* – rus. *запасные игроки*. V praxi se však v češtině téměř výhradně používá termín *náhradníci*. Logicky bychom mohli předpokládat, že ze spojení *запасные игроки* se univerbizací (obdobným způsobem jako v češtině)

¹⁹ MF Dnes, 10. 1. 2011, str. C6

²⁰ <http://www.sovsport.ru/gazeta/article-item/331092>, 15. 5. 2009

²¹ ČT24, 23. 3. 2011, zápas české hokejové extraligy mezi Vítkovicemi a Pardubicemi.

stanou *запасники*. Ačkoliv v ruštině existuje slovo *запасник*, užívá se jen ve významu skladovací místnost. Ve sportovní terminologii se těmto hráčům říká pouze *запасные*. Dle mého výzkumu se ale tento termín užívá jen ojediněle.

V češtině se rozlišuje, na čem náhradníci sedí, podle typu sportu. Nejčastěji se říká, že hráči *sedí na lavičce náhradníků*, zkráceně *na lavičce* nebo také *na střídačce*. Zatímco např. ve volejbale, házené, basketbale či florbale se užívá jak lavička, tak i střídačka, ve fotbale téměř výhradně lavička, a naopak v hokeji pouze střídačka. V ruštině se užívá *сидеть на лавке запасных* nebo *на скамейке запасных* (zkráceně *на лавке / на скамейке*) synonymně ve všech sportech.

O hráčích, kteří sedí dlouho na lavičce, se obrazně říká, že *zahřívají* nebo také *leští lavičku*- rus. *греть банку* nebo *скамейку/лавку запасных*. Tito hráči se také slangově nazývají *zahříváči lavičky*. Zatímco v češtině má označení *zahříváč lavičky* posměšný charakter, v angličtině je *bench warmer* oficiální termín pro náhradníka.

Př.²²

„Stav 3:0 pro domácí také svítil na tabuli o poločase zápasu celku dalšího českého reprezentanta Tomáše Rosického. Ten sice pouze zahříval lavičku Arsenalu, mohl ale tleskat krásným akcím svých spoluhráčů, jejichž parády odnesla portugalská Braga.“

Př.²³

„Алекс Глеб самый большой дурак, которого я видел в жизни. Он оставил свое место в «Арсенале», чтобы прийти и греть скамейку запасных в «Барселоне», а теперь он разочарован и зол на клуб за то, что мало играет.“

V ruštině se pro hráče sedícího dlouho na lavičce používá obecný frazeologismus *просиживать (протирасть) штаны на скамейке* (dosl. *prodírat kalhoty na lavičce*), který se ve sportovní sféře aktualizuje. V češtině jsem žádný frazeologický obrat se stejnou obrazností nenašla. Svou sémantikou se mu blíží *vysedět důlek*, což se ale v daném kontextu nepoužívá. Podle mého názoru je nejvhodnější opisné vyjádření *vysedávat na lavičce*.

²² <http://tn.nova.cz/sport/championsleague/zpravodajstvi/lm-cechova-chelsea-prejela-zilinu-rosickeho-arsenal-zase-bragu.html>, 15. 9. 2010

²³ <http://www.inoproport.ru/football/2560.html>,

Př.²⁴

„Бразилец почти месяц твердит в каждом интервью, что приехал в Марсель не просиживать штаны на лавке запасных.“

Př.²⁵

„Českého útočníka Romana Bednáře už začíná pomalu unavovat fakt, že ho trenér West Bromu Tony Mowbray nechává vysedávat na lavičce a na trávník ho pošle nanejvýš jako náhradníka.“

6.3 Ustálená slovní spojení užívaná pro označení rozhodčího a hodnocení jeho činů

Nad pravidly hry v každém sportu dohlíží rozhodčí. Fotbalovému rozhodčímu se podle černého dresu slangově říká *muž v černém* – rus. *человек в черном*.

Př.²⁶

„Rozhodčí jsou nevyhnutelně pod drobnohledem a je nutné říci, že někteří jsou lepší než jiní, ale každý fanoušek musí uznat, že bez „*mužů v černém*“ by se fotbal hrát nemohl.“

Pokud rozhodčí nepíská podle mínění fanoušků správně, stává se předmětem ostré kritiky. Většina z nadávek je velice vulgárních, proto nepovažuji za vhodné je zde vyjmenovávat. Slušnou nadávkou je např. *rozhodčí je mrkev* nebo jen *sudí mrkev* (rus. dosl. *судья – морковь*), která je však poměrně zastaralá. Dále se také skanduje *rozhodčí je Hugo* (rus. dosl. *судья – Гюго*). Původ uvedených frazeologismů se mi však nepodařilo zjistit.

²⁴ ЕВРОФУТБОЛ, 24.-30.11.2011, str.18

²⁵ <http://www.efotbal.cz/index.php?page=clanek&clanek=43703>, 8. 9. 2008

²⁶ <http://www.fotbalovysvet.cz/rubriky/clanky/odhaleni-jak-dobre-jsou-placeni-rozhodci-v-ruznych-evropskych-zemich/>, 6. 3. 2011

Př.²⁷

„Soudce je mrkev. Tak slušní fotbaloví fanoušci častují rozhodčího, který píská neprávem penaltu. Moc jich, slušných, už není.“

Ruští fanoušci vyjadřují svůj nesouhlas s výkonem rozhodčího pokřikem *судью на мыло*, což by se dalo do češtiny přeložit jako *vyrobte z rozhodčího mýdlo*. Podle ИЭС (2005: 457) frazeologismus *на мыло!* vznikl podle toho, že se v minulosti staří koně nechali utratit, pak se vyškvařil jejich tuk, a vyrobilo se z něj mýdlo. Fanoušci tak obrazně chtějí dát najevo své přání, aby rozhodčího vyměnili. Jelikož však pravidla výměnu rozhodčího nepovolují, jedinou možností, kdy může k výměně dojít, je zranění nebo úmrtí rozhodčího.

Př.²⁸

„Судья одной из низших футбольных лиг сварил мыло из собственного жира. Как известно, "Судью на мыло" - самое распространенное скандирование футбольных фанатов. Какой бы не был судья, он всегда подсуживает команде соперников.“

Častou praktikou rozhodčích je *braní úplatků* – rus. *взять/принять взятку*. V češtině se pro úplatky vžilo označení *kapřící*, které má svůj původ v korupční aféře spojené s odposlechem českých fotbalových rozhodčích podezřelých z braní úplatků. V telefonních hovorech rozhodčí takto maskovali hovory o úplatcích, aby je v případě odposlechů nikdo nemohl obvinít. Konstatování *kapřící přiřpluli* (rus. *dosl. карники подплыли*) se později z fotbalu rozšířilo i do dalších sportů, a stalo se tak obrazným pojmenováním pro vítězství s pomocí podplaceného rozhodčího.

Př.²⁹

*„Zase proti nám šli rozhodčí,“ durdil se kouč naoko. „Byla naprosto jasná,“ se smíchem si stál na svém sudí Zbyněk Jirouš.
„To víte, kapřící přiřpluli,“ usmál se Lašák.*

²⁷ [http://zpravy.idnes.cz/soudce-je-mrkev-0g5-
/domaci.asp?c=A011105_214214_komarkoviny_nad,](http://zpravy.idnes.cz/soudce-je-mrkev-0g5-/domaci.asp?c=A011105_214214_komarkoviny_nad)
5.11.2001

²⁸ http://zhurnal.lib.ru/l/lysenko_s_s/sud.shtml

²⁹ [http://hokej.idnes.cz/hokej.asp?r=hokej&c=A050622_113939_hokej_jam,](http://hokej.idnes.cz/hokej.asp?r=hokej&c=A050622_113939_hokej_jam) 22.6.2005

6.4 Ustálená slovní spojení užívaná pro označení fanoušků

Důležitými účastníky sportovního utkání jsou samozřejmě také fanoušci, pro které v ruštině existují dva synonymní názvy- *фанаты* (zde je stejně jako v češtině zjevná motivace anglickým *fan*) a *болельщики*. Fanoušci se dělí na *рядové fanoušky* – rus. *рядовые болельщики*, kterých je většina, a *oddané (věrné) fanoušky* – rus. *преданные фанаты*, kteří tvoří tak zvané tvrdé jádro a doprovází tým na všechna utkání.

Př.³⁰

„В то время пока **преданные фанаты** обивали пороги билетных касс, далекие от футбола персоны в воронежской блогосфере цинично рассказывали, как они отказались от похода на матч с участием сборной России.“

Fanoušci se často nechají strhnout hrou a začnou se hlasitě projevovat nebo jinak narušovat hru. Žurnalisté se o nich pak vyjadřují jako o *rozvášněných fanoušcích* – rus. *неустовые фанаты*.

Př.³¹

„На стадиону потіже с fanoušky pokračovaly. Příznivci Trnavy i Zlína během utkání házeli na trávník petardy a světlice. Zápas musel být ve 25. minutě dokonce přerušen, protože **rozvášnění fanoušci** vběhli na hřiště.“

Při hodnocení počtu přítomných fanoušků se říká, že byl *vyprodaný stadion* – rus. *распроданный стадион*; *stadion byl zaplněný do posledního místečka* – rus. *заполненный до последнего местечка стадион* nebo expresivněji, že *stadion praskal ve švech* – rus. *стадион трещал по швам*. V ruštině jsou pro hodnocení návštěvnosti typické tyto výrazy: *заполненные до отказа трибуны* – čes. *tribuny nasprané k prasknutí*; *забитый под завязку стадион* – čes. *stadion naspraný až po*

³⁰ ЕВРОФУТБОЛ, 24.– 30. 11. 2010, str. 8

³¹ http://zpravy.idnes.cz/domluvena-bitka-fanouskum-trnavy-a-zlina-nevysla-utocili-proti-na-policisty-1wt-/krimi.asp?c=A110108_174057_zlin-zpravy_pp, 8. 1. 2011

vrch. Dále se také často užívá obecný frazeologismus *яблоку негде упасть*, který bychom do češtiny mohli přeložit pomocí kteréhokoliv z výše uvedených výrazů.

Př.³²

„Сборная России провела один из худших матчей, невзирая на неустовую поддержку забитого под завязку воронежского стадиона.“

V opačném případě, tedy když přijde málo fanoušků, se hovoří o *poloprázdných tribunách* – rus. *полупустые трибуны*.

Shrnutí

V této kapitole jsem pracovala s materiálem čítajícím sto dvacet pět jednotek. Dospěla jsem k závěru, že nejpočetnější skupinu, tedy přibližně devadesát pět spojení, tvoří spojení ekvivalentní. Typickým příkladem ekvivalentních spojení je např. *klíčový hráč* – rus. *ключевой игрок*; *světový rekordman* – rus. *мировой рекордсмен*. Nejvíce synonymních (a ve většině případů i ekvivalentních) slovních spojení se v této kapitole vztahuje k obratu *dát gól* – rus. *забить шайбу (гол)*, což je spojeno se snahou žurnalistů o ozvláštnění popisu tohoto důležitého okamžiku zápasu. Bezekvivalentních spojení jsem v mém vzorku napočítala osmnáct. K nim patří spojení, která se řadí k reáliím- např. *prešovský beton*; *kapřící přípluli* nebo k frazeologickým obrátům daného jazyka, které v druhém jazyce nemají ekvivalent, jako např. *судью на мыло*; *rozhodčí je Hugo*. Pouze třináct spojení bych označila jako analogická, např. *čistý štít* – rus. *чистый лист*, *bezgólová série* – rus. *сухая серия*.

³² ЕВРОФУТБОЛ, 24.– 30. 11. 2010, str. 8

7 Označení abstraktních pojmů a obrazné označení druhů sportů a týmů

V této kapitole jsem srovnávala, jaké výrazy se používají v ruštině pro ohodnocení gólů, dále jsem se pokusila zmapovat spojení, která se vážou k výhře a úspěchu, a naopak k prohře a neúspěchu. V poslední části této kapitoly jsem se zaměřila na hledání obrazných názvů pro některé druhy sportů a jednotlivých týmů.

7.1 Ustálená slovní spojení užívaná k hodnocení gólů

Góly bývají hodnoceny s různou mírou expresivity. K nejčastějším kladným hodnocením patří např. *krásný gól* – rus. *красивый гол*; *překrásný gól* – rus. *прекрасный гол*; *fantastický gól* – rus. *фантастический гол* či *ukázkový gól* – rus. *показательный гол* nebo *рекламный гол*. V češtině se spojení *reklamní gól* neuznává.

Orakem je *gól uštudlaný* nebo také *umolousaný gól*, rusky *мусорный гол*, který padne do brány jinak než čistou střílou.

Př.³³

„Любой бросок потенциально является голом... Меня вообще не интересует, как шайба зашла в ворота. Любой гол в плей-офф ценен, хоть красивый, хоть "мусорный".“

Pokud dá tým jediný gól za stavu, kdy o dost gólů prohrává, nazývá se tento *gól čestný* – rus. *гол престижа*.

Př.³⁴

„“Дачники“ трижды пропустили еще до перерыва и ограничились лишь голом престижа во втором тайме.“

Pro gól, který padne na konci zápasu, má ruština výraz *гол, забитый под занавес встречи*.

³³ <http://allhockey.ru/news/49066/>

³⁴ ЕВРОФУТБОЛ, 24.-30.11.2010, str. 16

Př.³⁵

„Победа подопечным Уолтера Смита далась крайне тяжело. **Под занавес встречи** Тим Кленси срезал мяч в сетку собственных ворот после прострела Владимира Вайсса.“

Zvláštní označení se také používá pro gól, který padne těsně před koncem poločasu, a to *gól do šatny* – rus. гол в раздевалку.

Př.³⁶

„Hráče Dynamo totiž ani **gól do šatny**, kterého se fotbalisté bojí jako čert kříže, tentokráte do kolen nesrazil.“

7.2 Ustálená slovní spojení vyjadřující slávu, úspěch a vítězství

Pro konstatování, že sportovec je *na vrcholu slávy* (*dosáhl vrcholu slávy*), existuje v ruštině několik možných variant. Kromě doslovného *он находится на вершине славы* (*он достиг вершины славы*), se také užívá *он находится на гребне славы*.

Př.³⁷

„Но на каком бы **гребне славы** ни была Лариса Латынина, она никогда не забывала своего первого тренера, открывшего ей дверь в мировой спорт.“

S nádechem knižního stylu se užívá také *достичь апогея славы* nebo *достичь зенита славы*. *Зенит* je mimo jiné i název kazaňského volejbalového oddílu, kterému se v minulé sezóně velice dařilo. Na základě toho vznikla slovní hříčka v nadpise článku- „«Зенит» в зените“³⁸, tedy *Zenit na vrcholu*.

V češtině se slovo *zenit* užívá spíše ve rčení s opačným významem, tedy *být za zenitem čeho* – rus. пройтю ник чего.

Z pohledu hodnocení fyzické připravenosti se užívá neutrální konstatování, že sportovec *má vrcholovou formu* (*je ve vrcholové formě*), že má *životní formu* nebo

³⁵ <http://isport.ua/football/europe/news/136922.html>, 14. 3. 2011

³⁶ http://ceskobudejovicky.denik.cz/fotbal_region/lidra-nezaskocili-odvedli-ale-dobrou-praci20110321.html, 21. 3. 2011

³⁷ <http://spo.1september.ru/article.php?ID=200500412>

³⁸ http://www.gazeta.ru/sport/2011/02/a_3519530.shtml, 9. 2. 2010

hovorověji *životní fazonu*. V ruštině pro tato spojení existuje výraz *пик формы*, ve kterém je zjevná motivace anglickým slovem *peak*, což je v překladu vrchol.

Př.³⁹

„Я не очень люблю понятие «**пик формы**». Для меня оно абстрактно. Как и акклиматизация. Человек либо силен, либо нет.“

Př.⁴⁰

„V sobotu nakoukl do desítky nejlepších, v neděli slavil na pódiu. Roman Koudelka **chytil** na nevyzpytatelném harrachovském mamutu *životní fazonu*.“

O hráčích, kteří dávají hodně gólů, se říká, že *mají střeleckou formu* – rus. dosl. *стрелковая форма* (nepoužívá se).

Př.⁴¹

„A ještě poslední údaj, viktoriáni skórovali v každém z dosavadních patnácti zápasů. Podobnou stálostí **střelecké formy** se mohla pochlubit například Sparta v sezónách 1997/1998 a 2000/2001.“

K dalším často užívaným anglicismům ve významu *na nejvyšší úrovni* – rus. *высочайшего класса* patří anglické slovo *top* užívané zejména ve spojení *hrát na top úrovni*; *tým (hráč) na top úrovni* apod. V ruštině se slovo *топ* užívá pouze ve spojení přes pomlčku- *команда топ-уровня*.

Př.⁴²

„Задачи таково уровня главному тренеру «Спартака» Юрию Красножану прежде решать не доводилось. Не доводилось ему и работать с командами «**топ-уровня**»...“

Sloveso *zvítězit* / *vyhrát* můžeme do ruštiny přeložit jako *победить* nebo také užitím analytické formy- *одержатъ победу*. Jako synonymum se pro vítězství užívá spojení *зískat prvenství* – rus. *одержатъ первенство*, dále *приписать si*

³⁹ СПОРТ ЭКСПРЕСС, 18. 12. 2010, str. 8

⁴⁰ MF Dnes, 10. 1. 2011, str. C8

⁴¹ Deník Sport, 10. 11. 2010, str. 2

⁴² Советский Спорт, 24-30.11.2011, str. 11

vítězství – rus. *пpunucать себе победы* nebo také *dosáhnout vítězství* – rus. *добиться победы*.

Zvítězit mohou sportovci *s jasnou převahou* – rus. *победить за явным преимуществом*. Pokud jednotlivec nebo tým zvítězí o velký počet gólů- *zvítězil vysoko* – rus. *dosl. победить высоко*, soupeře tedy *suverénně přehrál* – rus. *суверенно переиграть*. Výhra bez větších problému či zaváhání se označuje jako *hladké vítězství*, které do ruštiny můžeme přeložit s pomocí frazeologismu *победа малой кровью*.

Př.⁴³

Матч чемпионата Голландии между "Аяксом" и AZ (4:0).

*"Аякс" одолел соперника **малой кровью**, так что глубокие выводы по этой встрече не приходится делать, - сказал тренер Поздняков."*

V ruských sportovních titulcích se často objevuje nadpis *волевая победа*, který by se dal do češtiny přeložit jako *vítězství silou vůle*. Zatímco v ruštině se spojení *волевая победа* užívá v případě, že tým v průběhu hry dlouho prohrává, ale nakonec vyhraje, v češtině vítězství silou vůle spíše poukazuje na to, že probíhal vyčerpávající souboj a vyhrál motivovanější (většinou fyzicky slabší) tým. Tyto rozdíly jsou patrné na následujících příkladech.

Př.⁴⁴

*„**Волевая победа** датчан. Встречались команды группы "Е" - сборные Камеруна и Дании. Датчане, уступая по ходу встречи 0:1, добились победы со счетом 2:1.*

Př.⁴⁵

*V poslední čtvrtině zápasu se Baník dostal pod velký tlak, přestože hrál přesilovku. Fotbalista Baníku Tomáš Frejlach to okomentoval takto: „Sice jsme neměli být tak stažení vzadu, ale **silou vůle** se nám to podařilo ubránit“*

Zejména v atletických disciplínách se pro těsnou výhru užívá v češtině obrat *vyhrát o prsa* – rus. *dosl. победить на грудь*. Pro ještě větší zdůraznění těsného

⁴³ <http://football.kulichki.net/rusnews/news.htm?133285>, 6. 3. 2011

⁴⁴ <http://www.vesti.ru/doc.html?id=369953>, 20. 6. 2010

⁴⁵ <http://www.fcb.cz/klub/vitezstvi-uz-bylo-potreba-rika-tomas-frejlach.html>, 14. 3. 2011

výsledku se přidává dodatek *o prsa čínské gymnastky* – rus. dosl. *победить на груди китайской гимнастки*.

Dále se také rozlišuje, zda tým *vyhrál doma*, neboli *na domácím hřišti (půdě)* – rus. *домашняя победа*, nebo *vyhrál venku*, tedy *na hřišti (půdě) soupeře* – rus. *выездная (гостевая) победа*.

Jestliže se o vítězství výrazně zasadil jeden hráč, říká se, že *dovedl tým k vítězství* – rus. *доставит команду до победы* nebo s využitím frazeologismu *расставить все точки над «и»*.

Př.⁴⁶

*„Если после гола Маджо «россоблу» еще помышляли о положительном итоге встречи, то дубль знакомого российской публике Гамшика **расставил все точки над „і“**.“*

V ruštině se ale častěji než *доставит команду до победы* užívá *доставит матч до победы*, čemuž v češtině odpovídá *dotáhnout utkání do vítězného konce*.

Př.⁴⁷

*„У красноярцев не шли броски даже из-под кольца, а уж "дружба" с трехочковыми не заладилась с самого начала. В итоге гости на классе легко **довели матч до победы**.“*

Na konci některých soutěží probíhá slavnostní ceremoniál vyhlášení vítězů. Tři nejlepší během vyhlášení *stanou na stupně vítězů* – rus. *оказаться на подиуме* nebo také slangově *na bednu* – rus. dosl. *на ящик*.

Př.⁴⁸

*„Poprvé od roku 2008 jsou Češi **„na bedně“**. Roman Koudelka uspěl v letech v Harrachově.“*

První tři místa jsou oceněna *zlatou, stříbrnou a bronzovou medailí*. V ruštině jsou názvy medailí shodné- *золотая, серебряная, бронзовая медаль*. Rozdílný je však

⁴⁶ *ЕВРОФУТБОЛ, 24. - 30. 11. 2010, str. 4*

⁴⁷ <http://basketball.sport-express.ru/reviews/8611/>, 13. 10. 2010

⁴⁸ *MF Dnes, 10. 1. 2011, str. C8*

název pro pomyslnou medaili za čtvrté místo. Zatímco v češtině se nazývá *bramborovou medailí*, v ruštině je to *деревянная медаль*.

Př.⁴⁹

„*Российский лыжник Александр Легков, занявший четвертое место в дуатлоне (гонке на 30 классическим и коньковым стилем), констатировал, что ему остается довольствоваться "деревянной" медалью.*“

Po vyhraném utkání se sportovci posunou v tabulce na vyšší příčku- *poskočí v žebříčku* – rus. *подняться в таблице (рейтинге)*. Nejlepší týmy jsou v čele tabulky – rus. *во главе таблицы*. Postupné výhry se označují jako *cesta za titulem* – rus. *дорога к титулу* nebo také *pouť za titulem* – rus. *досл. паломничество к титулу*, což evokuje biblickou pouť. Týmy, které mají finále na dosah – rus. *приближаться к финалу*, obrazně *klepou na finálovou bránu* – rus. *досл. стучаться в ворота финала*.

Př.⁵⁰

„*Na bránu čtvrtfinále Euroligy už USK Praha klepalo třikrát, vyjde to tedy napočtvrté?*“

Úspěšná sezóna, ve které tým vybojoval titul – rus. *завоевать титул*, se označuje jako *mistrovská sezona* – rus. *сезон чемпионов*. Velice úspěšné období sportovce, týmu, ale i celého sportu se nazývá *zlatá éra* – rus. *золотая эра*.

Př.⁵¹

„*Zlatá éra trvá. Sáblíková je zase mistryní Evropy.*“

⁴⁹ <http://olymp2010.rian.ru/ski2010/20100221/210186360.html>, 21.2.2010

⁵⁰ Deník Sport, 4.2.2011, str. 16

⁵¹ MF Dnes, 10.1.2011, str. C8

7.3 Ustálená slovní spojení vyjadřující neúspěch a prohru

O sportovcích, kteří prohráli – rus. проиграли se také říká, že *utrpěli porážku* – rus. *потерпели поражение*. V ruštině se slovo *поражение* užívá také ve spojení *нанести поражение*, kterému v češtině odpovídá pouze *porazit* nebo hovorově vyjádřeno *uštědřit porážku*. V týmových sportech se jako jeden z důvodů porážky uvádí, že hráči spolu nespolupracovali a *hra nebyla kompaktní* – rus. *игра не клеилась*.

V případě prohry o velký počet bodů má čeština specifické hodnocení- *utrpět debakl*, které můžeme přeložit jako *потерпеть катастрофическое поражение*.

Př.⁵²

„Po historickém bodu **utrpěli debakl**. Čeští florbalisté podleli Finsku 1:8“

Kromě výše uvedeného *utrpět debakl* se také hovorově říká *dostat ranec* - rus. *получить полную кошелку шайб*.

Př.⁵³

„Хоккеисты **получили полную кошелку шайб** от россиян и поляков, то же самое вполне могло ожидать и наших футболистов, и хоккейные аналогии здесь вполне уместны, раз уж соперники - чехи.“

Ještě expresivnější zabarvení má výraz *dostat nakládačku* – rus. *получить взбучку*, což v přeneseném významu taktéž znamená utrpět velkou porážku.

Př.⁵⁴

„Šance už asi není, soupeřky jsou velmi silné a doma určitě neponechají nic náhodě. Spíš tam pojedeme s cílem, abychom **nedostaly nakládačku**, popisuje šance před druhým duelem spojka národního týmu Lucie Baráková“

⁵² http://sport.idnes.cz/po-historickem-bodu-utrpe-li-debakl-cesti-florbaliste-podlehli-finsku-1-8-1nn-/florbal.asp?c=A101106_183415_florbal_bem, 6. 11. 2010

⁵³ http://www.profootball.com.ua/2010/11/18/tovariszskiy_match_chehiya_U.html, 18. 11. 2010

⁵⁴ <http://www.slidil.cz/super/clanek.php?id=1379>, 22. 5. 2001

Stejně jako v případě výhry (viz výše) se i prohra rozlišuje na *prohru domácí / na domácím hřišti (půdě, poli)* – rus. *домашний проигрыш*, a *prohru na hřišti (půdě, poli) soupeřů* – rus. *гостевое (выездное) поражение*.

Několik prohraných zápasů v řadě se shodně v obou jazycích označuje jako *černá série* - rus. *чёрная серия*. V češtině se také užívá hovorovějšího označení, a to *šňůra proher* – rus. dosl. *шнур поражений*.

Př.⁵⁵

„Kojoti tak v posledních dvou zápasech dali zapomenout na předchozí **černou sérii**, když v zápasech s Vancouverem a San Jose během 81 minut inkasovali 11 gólů a sami nedali ani jeden.“

Př.⁵⁶

„Чилич прервал **чёрную серию**. Хорват Марин Чилич прервал неудачную для себя серию в поединках с россиянином Михаилом Южным, которому он уступил 4 матча подряд.“

Když hráč nedá gól, tak *promarnil gólovou šanci* – rus. *потерять голевой шанс*, a říká se o něm, že by *netrefil ani vrata od stodoly* – rus. dosl. *он бы не попал ни в ворота сарая*.

Př.⁵⁷

„Dělovka od modré Oldřicha Bakuse skončila v síti, 1:2. Několik sekund před ohlášením přestávky **promarnil gólovou šanci** Říha, který minul prázdnou klec.“

Př.⁵⁸

„Dřív to leckdy vypadalo, že by **netrefil ani vrata od stodoly**. Během prvních patnácti kol však Jan Rezek nastřílel deset gólů a je spolu s Michalem Hubníkem a Tomášem Pekhartem v čele tabulky kanonýrů.“

⁵⁵ <http://www.sportovninoviny.cz/zpravy/vrbata-dvema-goly-zaridil-vyhru-phoenixu/593093>, 8. 2. 2011

⁵⁶ http://www.eurosport.ru/tennis/open-13/2011/story_sto2673234.shtml, 19. 2. 2011

⁵⁷ <http://hokej.cz/index.php?view=clanek&lng=CZ&webid=0&id=51686>, 28. 2. 2011

⁵⁸ Deník Sport, 10. 11. 2010, str. 3

K dalším lidovým frazeologickým obrátům, které se užívají pro špatný výkon hráčů, patří *hrát jako ponocný*. Doslovný překlad do ruštiny by zněl *играть как ночной сторож*. Podle ČRFS (2002: 393) danému frazeologismu odpovídá v ruštině obrát *играть как сапожник* (čes. dosl. *hrát jako švec*), který se však podle mého výzkumu ve sportu neužívá.

Př.⁵⁹

„...naděje českého tenisty Tomáše Berdycha (25) na výlet do Londýna (21. až 28. listopadu) je stále velká. Mezi osmičku vyvolených se může dostat, ovšem musí přestat **hrát jako ponocný!**“

Tým, kterému se vůbec nedaří, se *pohybuje se* (hovor. *plácá se*) *na spodu* (*na dně*) *tabulky* – rus. *находиться (тащиться) внизу таблицы*.

Př.⁶⁰

„«Сатурн» абсолютно не прогрессирует и каждый год **тащится** где-то **внизу турнирной таблицы**.“

Poslední tým na konci sezony *hraje baráž* (souboj s vítězným týmem z nižší ligy o udržení se, resp. o postup) – rus. *играть на вылет*.

Nekvalitní výkony fotbalistů v utkáních na prvoligové nebo mezinárodní úrovni bývají hodnoceny jako *vesnický fotbal* – rus. *играть в деревенский футбол*.

Př.⁶¹

„Раменский клуб на протяжении уже многих лет **играет в деревенский футбол**, на который **противно смотреть**.“

V tenise se o hráči, který neuhrál ani bod, říká, že *dostal kanára* – rus. dosl. *получить канарейку*.

Př.⁶²

„Štěpánkův návrat na kurty skončil debaklem, **DOSTAL KANÁRA** od Del Potra.“

⁵⁹ <http://www.ahaonline.cz/clanek/sport/50732/tenista-berdych-ma-turnaj-mistru-porad-na-dosah-promarni-sanci.html>, 12. 10. 2010

⁶⁰ http://www.gazeta.ru/sport/rfc/2010/11/a_3435973.shtml, 9. 11. 2010

⁶¹ http://www.gazeta.ru/sport/rfc/2010/11/a_3435973.shtml, 9. 11. 2010

⁶² <http://tn.nova.cz/sport/tenis/stepankuv-navrat-na-kurty-skoncil-debaklem-dostal-kanara-od-del-potra.html>, 11. 3. 2011

7.4 Obrazná označení druhů sportů a týmů

K nejnámějším obrazným názvům sportu patří *královna sportu* – rus. *королева спорта*, což je název pro lehkou atletiku. Pro maraton se v češtině vžilo označení *královská běžecká disciplína*. V ruštině se označení *королевская беговая дисциплина* jako obrazné pojmenování maratonu dle mého výzkumu neuzívá. Přídavné jméno *královský* se vyskytuje i ve spojení *královská kubatura*, což je nejvyšší třída (podle obsahu motorových jednotek) v Mistrovství světa silničních motocyklů. Do ruštiny se tento výraz překládá jako *королевский класс*. Ačkoliv by se mohlo zdát, že se jedná (jako v případech výše) o obrazné pojmenování, *královská kubatura* je oficiální označení dané třídy.

Běžecké trase a přeneseně i běhu na lyžích se říká *bílá stopa*, rusky *белая дорожка*.

Př.⁶³

„Zdá se, že kdo jednou našel recept na vítězství v *Tour de Ski*, bude soupeře z **bílé stopy** drtit znovu.“

Obrazná pojmenování se často užívají pro označení národních týmů, a to zejména podle charakteristického prvku na národní vlajce. Shodné označení v ruštině i češtině má kanadská reprezentace, které se říká *javorové listy* – rus. *кленовые листья*.

Př.⁶⁴

„*Кленовые листья* в 81-м проиграли в Монреале финал Кубка Канады 1:8.“

Švýcaři se označují jako *hráči helvetského kříže*, rusky *игроки гелветического креста*.

Př.⁶⁵

„Druhý gól **helvetského kříže** vstřelil Schlumpf, který střelou z poloviny hřiště nachytil golmana Riečického na hruškách.“

⁶³ MF Dnes, 10. 1. 2011, str. C8

⁶⁴ ИТОГИ 2010, str. 24

⁶⁵ <http://www.hokejportal.cz/reprezentace/ms-20/20886-slovensky-sen-a-cil-se-rozplynul-pet-minut-pred-koncem-zapasu/>, 31. 12. 2010

Švédské reprezentaci se díky třem modrým korunkám na dresu říká *hráči Tři korunek*, čemuž v ruštině odpovídá *узроку Тре крунур*.

Př.⁶⁶

„Rusové po prohrách s Kanadou a Švédskem budí zdání, že by mohli být v boji o postup do čtvrtfinále přijatelnějším soupeřem než **hráči Tři korunek**.“

Podle charakteristické barvy dresů se pro italskou fotbalovou reprezentaci vžil název *skvadra azura* (od ital. *squadra azzurra*- v překladu *modrý tým*) – rus. *скуадра азура*.

Př.⁶⁷

„Решающее пенальти, вернувшее Италии Кубок мира УЕФА, в римском “Чирко массимо” было встречено ликованием: итальянская сборная – “**Скуадра азура**” – не добивалась такого успеха с 1982 года.“

Červená barva dresu je charakteristická např. pro fotbalový tým Manchester United nebo pro hokejový tým New Jersey Devils. Tyto týmy se označují jako *Rudí d'áblové* – rus. *Красные дьяволы*.

Př.⁶⁸

„Po ne příliš vydařeném zápase s Tampou se **rudí d'áblové** dnes utkají na ledě Floridy o 3 body.“

Př.⁶⁹

„... а между тем лондонцы опережают «Юнайтед» теперь лишь по лучшей разнице голов. «**Красные дьяволы**» на этот раз обошлись без неожиданностей.“

Fotbalový tým Realu Madrid, pro který jsou charakteristické bílé dresy, se obrazně nazývá *bílý balet* – rus. *белый балет*.

⁶⁶ <http://isport.blesk.cz/clanek/hokej-reprezentace-ms-hracu-20-let/99710/musime-se-vyvarovat-faulu-vedi-mladi-cesi.html>, 30. 12. 2010

⁶⁷ <http://ru.euronews.net/2006/07/10/italians-go-wild-over-world-cup-win/>,

⁶⁸ http://www.elite-tip.com/?cat=Tips&id=Show&sub=Common&tip_id=26387&page=, 27.2.2011

⁶⁹ ЕВРОФУТБОЛ, 24.-30.11.2010, str. 16

Př.⁷⁰

„Doma suverénní **Bílý balet** prohrál v Seville a remizoval v Gijónu, doma pak v Champions League podlehl trápícímu se AC Milán 2:3.“

Př.⁷¹

„Перебрался в «Интер» Фигу, закончил с футболом Зидан. В ближайшее время то же самое ждет Роберто Карлоса. «**Белый балет**» распадался на глазах.“

V názvech týmů se také často objevují zvířata. Největší koncentraci tzv. „zvířecích týmů“ můžeme najít v ruské mládežnické hokejové lize. Jsou tam např. *Амурские тигры*- čes. *Amurští tygři* - tým Chabarovsku; *Стальные лисы*- čes. *Ocelové lišky* - tým Magnitogorsku; *Кузнецкие медведи*- čes. *Kuzněčtí medvědi* - tým Novokuzněcku; *Белые медведи*- čes. *Bílí medvědi* - tým Čeljabinsku; *Омские ястребы*- čes. *Omští jestřábi* - tým Omsku; *Белые тигры*- čes. *Bílí tygři* - tým Orenburgu.

V české hokejové extralize se tým Liberce oficiálně jmenuje *Bílí tygři Liberec*. Tento název byl vytvořen podle toho, že v Liberecké zoologické zahradě se chovají vzácní bílí tygři.

⁷⁰ <http://www.sport.cz/clanek/158934-bily-balet-chce-milanu-oplatit-domaci-porazku.html>,

3. 11. 2009

⁷¹ <http://www.sportsdaily.ru/articles/pochtim-pamyat-c2-abgalaktikos-c2-bb-5668>

Shrnutí

Do této kapitoly jsem zahrнула celkem sto čtyřicet jednotek. Společným charakteristickým znakem velkého počtu slovních obrátů v kapitolách zaměřených na úspěch a vítězství a neúspěch a prohru je vyšší míra expresivity spojená s emotivním charakterem těchto skutečností, např. *dostat ranec* – rus. *получить полную кошелку*.

Na základě srovnání v jednotlivých podkapitolách jsem došla k závěru, že většina slovních spojení (téměř sto deset) je ekvivalentních, např. *získat prvenství* – rus. *принимать себе победы*; *zlatá éra* – rus. *золотая эра*; *černá série* – rus. *черная серия*. Největší převahu ekvivalentních spojení ve srovnání s výskytem analogických a bezekvivalentních spojení můžeme pozorovat v podkapitole věnované obrazným označením sportů a týmů, jelikož se většinou jedná o spojení internacionálního charakteru. Jako příklad bych uvedla *javorové listy* – rus. *кленовые листья*; *hráči Tři korunek* – rus. *Игроку Трех Крунур* nebo *bílý balet* – rus. *белый балет*. Překlady názvů týmů, např. *Stальные лисы* – čes. *Ocelové lišky* považuji také za ekvivalentní, ačkoliv v praxi bychom nejspíše užili i vysvětlující dodatek, že se jedná o ruský hokejový mládežnický tým. Analogických slovních spojení jsem ve zkoumaném vzorku našla dvacet, např. např. *čestný gól* – rus. *гол престижа* nebo *královská kubatura* – rus. *королевский класс*. Nejméně početnou skupinou jsou spojení bezekvivalentní, která tvoří pouze přibližně deset procent. Stejně jako u předchozí kapitoly se jedná zejména o frazeologické obraty, např. *vyhrát o prsa* nebo *dostat kanára*, které nemají v druhém jazyce frazeologický ekvivalent a musí se přeložit opisem.

8 Sportovní frazeologismy z hlediska jejich motivace

V této kapitole jsem se zabývala tím, jakými oblastmi jsou frazeologismy užívané ve sportu podle mého sledování nejčastěji motivovány. Pokud se určité obraty užívají jen v jednom jazyce, uvádím doslovný překlad do druhého jazyka, který se však ve sportovní oblasti v daném jazyce neužívá.

8.1 Vojenské prostředí

Z vojenského prostředí se ve sportu ujalo několik ustálených obrátů, ve kterých se nejčastěji objevují slova boj, souboj, střela, střílet, útok, tažení apod. K takovýmto spojením tedy řadíme např. *bojovat o vítězství* – rus. *бороться за победу*; *střílet na branku* – rus. *стрелять по воротам*; *vítězné tažení* – rus. *победный поход*; *útočná třetina* – rus. *треть нападения*; *rána jako z děla* – rus. *удар как из пушки*.

Pouze v češtině se setkáváme se užíváním těchto výrazů: *zneškodnit střelu* – rus. dosl. *обезвредить стрелу*; *tlačit se do útoku* – rus. dosl. *протискиваться в атаку*; *mladé pušky* (mladí fotbalisté často střílející góly) – rus. dosl. *молодые ружья*.

Za originální označení pro skvělý výkon sportovců považuji výraz *spanilá jízda*, který pochází z označení úspěšných husitských vojenských výprav.

Př.⁷²

„Sledovat *spanilou jízdu* Romana Červenky v nejlepší evropské soutěži je totiž opravdu zážitek. Roman jasně dokazuje, že skvělá minulá sezona v extralize nebyla náhodná- on je skutečně výjimečný hokejista.“

Ve volejbale se používá termín *зона конфликта* – čes. dosl. *konfliktní území*, což je území uprostřed hřiště, tedy mezi přijímajícími hráči. Při podání nebo zasměčování do toho území mají přijímací hráči problém míč vybrat, a často se tam i střetnou. V českém volejbalovém slangu se toto území označuje jako *náměstí*.

⁷² Deník Sport, 4. 2. 2011, str. 21

K originálním přirovnáním motivovaným vojenským prostředím, která jsem excerpovala z ruských textů, patří např. *атака легкой кавалерии* – čes. *útok lehké kavalerie*, které se používá zejména v boxu, dále pak *рокировка в стане сборной*- čes. *rošáda v táboře reprezentace*.

Př.⁷³

„Поединок этот вызвал в памяти английскую идиому "the charge of light brigade" (атака легкой кавалерии), которая восходит к Крымской войне, битве при Балаклаве, когда британская легко вооруженная конница бросилась в неподготовленную атаку и погинула. С тех пор это выражение означает попытку добиться чего-то с негодными средствами.“

Př.⁷⁴

„Разгорму сборной Сан-Марино предшествовала своеобразная рокировка в стане сборной Финляндии. 57-летний шотландец Стюарт Бакстер за неделю до матча с санмаринцами расстался с должностью главного тренера..., но при этом остался в роли консультанта.“

8.2 Gastronomie

Ačkoliv se spojení sportu a gastronomie zdá nepravděpodobné, v analyzovaném materiálu jsem našla několik takových případů.

Mezi nečastěji užívaná spojení z této kategorie bych zařadila *рецепт на vitória*-rus. *рецепт победы*.

Př.⁷⁵

*„Zdá se, že kdo jednou našel **рецепт на vitória** v Tour de Ski, bude soupeře drtit znovu.“*

⁷³ <http://boxing.sport-express.ru/reviews/8710/>, 9.11.2010

⁷⁴ ЕВРОФУТБОЛ, 24. - 30. 11. 2010, str. 26

⁷⁵ MF Dnes, 10. 1. 2011, str. C8

Př.⁷⁶

„Рецепт победы российской сборной - это оборона.“

O hráčích, kteří dávají hodně gólů, se v češtině obrazně říká, že mají *velký střelecký apetit* – rus. dosl. *стрелковый аппетит*. Úspěšné týmy pak mají *střelecké hody* – rus. dosl. *стрелковый нур*. V následujícím příkladu je tato obraznost ještě zintenzivněna užitím opozita půst.

Př.⁷⁷

„Střelecké hody vystřídá v Jihlavě půst. Deset gólů ze dvou zápasů je zapomenuto. Jihlavští fotbalisté nenavázali na skvělou střeleckou formu a po vítězstvích 5:3 nad Karvinou a 5:1 na Žižkově nedokázali soupeři ze spodních příček tabulky vstřelit branku.“

Průměrný výkon sportovců se hodnotí jako *nemastný neslaný*. Z překladů uvedených v ČRFS (2002: 321) pod tímto frazeologickým obratem ve sportovních komentářích můžeme najít *ни рыба ни мясо*, popř. *ни два ни полтора*.

Př.⁷⁸

„Po nemastném neslaném výkonu se s „Blues“ rozešli smírně 0:0 a potřetí v řadě nedokázali na vlastním hřišti skórovat!“

Př.⁷⁹

„За свою сборную переживайте - на родном ЧМ ни рыба ни мясо выступают, а откровенно говоря - провалили!“

Vítězství se často pojí s přívlastkem *sladký* a vznikají tak spojení *okusit / ochutnat / poznat sladkou chuť* vítězství, kterým v ruštině odpovídá *почувствовать сладкий вкус победы*.

⁷⁶ <http://www.newsland.ru/news/detail/id/421016/cat/64/>, 9. 10. 2009

⁷⁷ http://fotbal.idnes.cz/strelecke-hody-vystridal-v-jihlave-pust-fdq-/fot_dsouteze.asp?c=A090929_112715_fot_dsouteze_par, 29. 9. 2009

⁷⁸ GÓL, 18. 11. 2010, str. 10

⁷⁹ komentář k článku- <http://www.interfax.by/article/1088523>, 6. 3. 2001

Př.⁸⁰

„Východočeské derby mezi nejvzdálenějšími týmy skončilo jasnou záležitostí Trutnova. Po sedmi kolech **ochutnal sladkou chuť vítězství Hradec Králové, který vysoko zvítězil na VŠ Praha.**“

Př.⁸¹

„После того, как выигрываешь кубок, и **чувствуешь тот сладкий вкус победы, хочется победить ещё и ещё.**“

Pokud měl nějaký čin (např. tvrdý trénink, přísná životospráva) smysl a pomohl k dobrým výsledkům, užívá se spojení **přinést ovoce** – rus. *принести / дать плоды*.

Př.⁸²

„Jenže hokej je **týmová hra, a tak ani Hruškův hatrick z Třince nebyl Kometě nic platný.** "Je to o trpělivé práci a věřím, že trpělivá **práce přinese ovoce,**" uzavírá Ladislav Lubina.“

Př.⁸³

„Как говорит Евгений Пашутин: «В атаке может и не пойти, а защита **даст плоды всегда.**“

V analyzovaných českých textech jsem objevila i jedno originální obrazné pojmenování pro situaci, kdy má tým titul tzv. na dosah, a to **natahovat se po mistrovských hroznech** – rus. *dosl. вытягиваться за мастерским виноградом*.

Př.⁸⁴

Trenér Klopp má nyní **pohromadě velmi perspektivní a dobře složený kádr, který se po osmi letech znovu natahuje po mistrovských hroznech.**“

⁸⁰ <http://hradecky.denik.cz>, 9. 1. 2011

⁸¹ <http://live-football.ru>, 26. 2. 2011

⁸² <http://www.rozhlas.cz/zpravy/hokej/zprava/elh-trpeliva-prace-prinese-ovoce-veri-ladislav-lubina--837630>, 15. 1. 2011

⁸³ <http://www.sports.ru/tribuna/blogs/celtics/154887.html>, 8.2.2011

⁸⁴ Deník Sport, 10. 11. 2011, str. 8

8.3 Ekonomie

Ekonomickou terminologií je v ruštině i v češtině shodně motivováno často užívané spojení *produktivní hráč* – rus. *продуктивный игрок*. Další obraty jsou pro každý jazyk specifické.

V češtině je to např. *smazat manko* – rus. dosl. *стеречь манко*; *inkasovat branku* – rus. dosl. *инкассировать ворота*; *mít na kontě* – rus. dosl. *иметь на счете*; *pojistit vítězství* – rus. dosl. *застраховать победу*.

Př.⁸⁵

„Luis Suárez se po šestnácti minutách v červeném dresu trefil a **pojistil svému novému zaměstnavateli vítězství 2:0 nad Stoke.**“

V ruštině se vyskytuje *открыть / сравнить счет* – čes. *otevřít / srovnat skóre*; *мировой рејтинг* – čes. *světový žebříček*; *дивидендов это не принесло* – čes. dosl. *nepřineslo to dividendy*.

Př.⁸⁶

„Второе крупное фиаско команде Давида Трезеге обеспечил Луис Гарсия, реализовавший еще один пенальти (вратарь хоть и угадал направление удара, но **дивидендов это не принесло.**)“

8.4 Hudba a divadlo

Ustálená spojení motivovaná hudbou či divadlem se objevila zejména v českých textech. K obratům používaným pouze v češtině patří například *hra pod taktovkou koho* – rus. dosl. *играть под дирижерской палочкой*; *ladit formu* – rus. dosl. *настраивать форму*; *narušit rytmus hry* – rus. dosl. *нарушить ритм игры*; *střelecký koncert* – rus. dosl. *концерт стрелцов*; *první / druhé dějství* (ve významu první / druhý poločas) – rus. dosl. *первое / второе действие*; *dostat housle* (brankářovi proletí míč mezi nohama) – rus. dosl. *получить скрипку*.

⁸⁵ Deník Sport, 6. 2. 2011, str. 8

⁸⁶ ЕВРОФУТБОЛ, 24.-30.11.2010, str. 15

Př.⁸⁷

„Nymburk opět **pod taktovkou kapitána**. Byl mužem zápasu, chválil i trenér.“

Př.⁸⁸

„Zatímco většině českých klubů začíná druhá fáze přípravného období, spartané už **ladí formu** a mají jen minimum času na to, aby našli ideální sestavu pro vstup do Evropské ligy.“

Shodně se v obou jazycích užívají slovní spojení jako např. **dirigent hry** – rus. **дирижер игры** (hráč, který se nejvíce prosazuje) nebo **číst hru** – rus. **читать игру**.

Př.⁸⁹

„Хотя бы такого, как Игнашевич, который неплохо **читает игру**, может отдать, прилично играет головой, если что подстрахует.“

Shrnutí

V kapitole, ve které jsem pátrala po oblastech, kterými jsou sportovní frazeologismy nejčastěji motivovány, jsem pracovala s materiálem čítajícím padesát jednotek. Zařadila jsem zde jak frazeologická spojení užívaná téměř výhradně ve sportovní terminologii, např. **narušit rytmus hry** – rus. **нарушить ритм игры**, tak také obecné frazeologické obraty používané ve více oblastech, které se (jak dokládají jednotlivé příklady) ve sportovní žurnalistice aktualizují, např. **přinést ovoce** – rus. **принести / дать плоды**; **vítězné tažení** – rus. **победный поход**.

Za ekvivalentní považuji ty výrazy, které jsou v obou jazycích shodně motivovány danou oblastí a aktivně se ve sportovní oblasti používají, např. **číst hru** – rus. **читать игру**; **recept na vítězství** – rus. **рецепт победы**. Na základě tohoto kritéria shledávám polovinu analyzovaných spojení ekvivalentními a polovinu bezekvivalentními.

⁸⁷ http://basket.idnes.cz/nymburk-opet-pod-taktovkou-kapitana-byl-muzem-zapasu-chvalil-i-trener-1zj-/ebasket.asp?c=A101201_132532_ebasket_ten, 1. 12. 2010

⁸⁸ Lidové noviny, 4.2.2011, str. 21

⁸⁹ http://www.gazeta.ru/sport/rfc/2010/11/a_3435973.shtml, 9. 11. 2010

9 Frazeologismy motivované oblastí sportu a užívané mimo oblast sportu

Ačkoliv jsou tématem mé práce ustálená slovní spojení v oblasti sportu, rozhodla jsem se na závěr vložit kapitolu věnovanou spojení, která mají svůj původ ve sportu, ale užívají se i v přeneseném významu (nebo jen v přeneseném významu). Tato spojení mají charakter frazeologických obrátů. Jako zdroj excerpce jsem ve většině případů použila ČRFS (2002) a RČFS (2007). Frazeologismy jsem rozdělila do skupin podle toho, z jakého sportu pocházejí. Pokud bylo ve slovnících uvedeno více variant překladů, uvádím pouze první dvě a zvýrazňuji tučně pouze ta spojení, která se týkají sportu.

Sporty s míčem a bránou (např. fotbal, hokej)

Ve fotbale, hokeji apod. se hráči snaží obejít spoluhráče s pomocí kliček. V přeneseném významu tedy obrat **dělat kličky** – rus. *петлять, извиваться* (*змеёй*) (ČRFS 2002: 230)- znamená vykrucovat se, vyhýbat se něčemu.

Př.⁹⁰

Telecký dělá kličky. Předseda akademického senátu FPR Daniel Telecký odmítl návrh děkana JUDr. Pospíšila na rozvázání pracovního poměru. Pan Telecký je vzorem pro všechny studenty FPR, jak kličkovat mezi paragrafy.

V ruštině se často používá frazeologismus **играть в одни ворота**, který se podle RČFS do češtiny může přeložit jako *hrát ve prospěch jedné strany* (RČFS 2007: 98). Avšak na portále www.gramota.ru je pod tímto frazeologismem uvedeno, že se jedná o spor, ve kterém je jedna strana výrazně silnější, a proto vyhrává. Jako příklad je zde uvedeno:

Př.⁹¹

"Вы, финансисты, оставляете за собой право, как расправиться со мной. Это игра в одни ворота."

⁹⁰ <http://dione.zcu.cz/content/telecky-dela-klicky>

⁹¹ <http://www.gramota.ru/spravka/phrases/?alpha=%C8>

V přeneseném významu se také v češtině často užívá obrat **mít tah na branku** pro člověka, který má cit pro nalezení perspektivní oblast pro podnikání, zaměří se na ní a dosáhne úspěchu. Do ruštiny bychom to mohli přeložit volně *он знает, в какой области может добиться успеха.*

Př.⁹²

„Tah na branku jako klíčová manažerská kompetence. Na bázi poznání osobního stylu leadershipu budete pracovat s emoční reaktivitou, typickým osobnostním konfliktem, jeho zvládnutím a odblokováním brzdících sil v osobnosti v tahu na branku.“

S fotbalem má souvislost i frazeologismus **dát někomu kopačky** (dosl. *дать бутсы кому*). V přeneseném smyslu to znamená opustit někoho, dát mu košem, čemuž v ruštině odpovídá frazeologismus *дать от ворот поворот* (ČRFS 2002: 238).

Sporty na bruslích

Zde je zajímavé, že sloveso bruslit vystupuje ve frazeologických obrazech jak v kladném, tak i záporném kontextu. Zatímco frazeologismus **umí v tom bruslit** – rus. *он на этом собаку съел* (ČRFS 2002: 54) poukazuje na člověka, který něco dobře zvládá, frazeologismus **bruslí v tom** – rus. *он влип; он попался* (ČRFS 2002: 54) znamená přesný opak.

Plavání

S plaváním je v přeneseném významu spojený frazeologismus **nechat něco nebo někoho plavat** – rus. *не обращать внимания на кого, бросить кого* (ČRFS 2002:382). Dále v češtině existuje frazeologický obrat **plavat v něčem**, který má shodný význam jako výše uvedené *bruslit v něčem*.

V ruštině se užívá frazeologismus **мелко плавать**, který může mít dva významy. Za prvé se jedná o člověka, který nemá dostatečné schopnosti, vědomosti atd. něco významného učinit, čemuž odpovídá český frazeologismus *být krátký na co*.

⁹² <http://www.prozivot.info/pro-firmy/modulovy-program>

V druhém případě se tento obrat používá pro konstatování, že má někdo nízké společenské nebo pracovní postavení- je *malá ryba* nebo je *malý pán* (RSFČ 2007: 390).

Př.⁹³

„*A при чем здесь "бедно живет". Хочет человек высказаться - ну и пусть. Кстати, почитал тут немного о товарище этом... Не так уж он и мелко плавает.*“

Lyžování

V ruštině existuje frazeologismus *навострить лыжи*, jehož doslovný překlad by zněl *nabrousit lyže*. V češtině se uvedené spojení jako frazeologický obrat nevyskytuje. Za nejbližší český frazeologismus považuji *prásknout do bot*.

Podobnou sémantiku má v ruštině ještě frazeologický obraz *направить лыжи куда*, který se do češtiny překládá jako *mít někam namířeno* (RČFS 2007: 378).

Př.⁹⁴

Вагнер «навострил лыжи» уехать играть в Европу, о чём он повторяет уже последние полгода.

Box

Z boxu pochází např. konstatování, že někdo něco vzdal, a to *hodit ručník do ringu* (dosl. *бросить полотенце на ринг*), které bychom mohli do ruštiny přeložit jako *сложить оружие* (ČRFS 2002: 444).

Př.⁹⁵

„*Nebylo třeba mnoho – po méně než 3% poklesu indexu S&P 500 házejí individuální investoři rychle ručník do ringu.*“

K dalším obratům s původem v boxu patří např. *rána pod pás* – rus. *удар ниже пояса* (ČRFS 2002: 366).

⁹³ <http://www.sq.com.ua/forum/showthread.php?p=27142>

⁹⁴ http://www.gazeta.ru/sport/rfc/2010/11/a_3435973.shtml, 9. 11. 2010

⁹⁵ <http://www.patria.cz/Zpravodajstvi/1780055/hazeji-drobni-investori-rucnik-do-ringu.html>

Atletika

Velké množství frazeologických obrátů je spojeno s podstatným jménem běh nebo se slovesem běhat. Např. **běh času**- rus. *без времени; бегать по инстанциям* – *chodit od čerta k ďáblu* (RČFS 2007: 287); *без на месте* – čes. **běh na místě** (RČFS 2007: 25). Ve sportu je běh na místě jedním z prvků aerobních sportů nebo jako forma rozehtání před sportem, pokud není dostatek místa pro běh. V přeneseném významu jde o stagnaci, zastavení vývoje něčeho, ale s předstíráním, že se určitá věc vyvíjí. Další frazeologický obrat se slovem běh je **без трыцой**, neboli anglicky *jogging*, který se do češtiny překládá *běh poklusem*. V RSFČ (2007: 84) je jako výklad tohoto frazeologismu *без трыцой* uvedeno, že se jedná o snahu člověka vypadat o dost mladší, než je, čemuž odpovídá český frazeologismus *dělat ze sebe juru*.

Pokud si někdo stanoví vyšší cíl, říká se, že si **nasadil vysokou laťku**. Doslovný překlad do ruštiny zní *поднять планку*. Ten se však v ruštině jako frazeologismus neužívá. Jako ekvivalent je v ČRFS (2002: 269) uvedeno *предъявить кому повышенные требования*.

Př.⁹⁶

„Česko, které v lednu převezme předsednické otěže Evropské unie od Francie, bude mít **laťku nasazenou poměrně vysoko**.“

K frazeologismům s vtipnou obrazností patří konstatování, že někdo **dělá doma po výplatě stojku** (dosl. *он делает дома после зарплаты стойку*) – rus. *ему приходится все деньги отдавать жене* (ČRFS 2002: 497).

Sportovní střelba

Ve střelbě je hlavním úkolem trefit terč, a to nejlépe do černého pole uprostřed. S tím jsou spojené frazeologismy jako např. **mířit do černého** – rus. *говорить без околичностей; сразу брать быка за рога* (ČRFS 2002: 79), dále **strefit se do černého** – rus. *попасть в самую точку; попасть в яблочко* (ČRFS 2002: 79)

⁹⁶ <http://zpravy.tiscali.cz>

nebo *být terčem posměchu* – rus. *служить мишенью для насмешек* (ČRFS 2002: 533).

Jízda na koních a dostihy

V češtině existuje několik frazeologismů spojených se slovem sedlo, např. *potoci komu do sedla* (dosl. *помочь кому сесть в седло*) – rus. *помочь кому занять прочное положение; стать на ноги* (ČRFS 2002: 464).

Př.⁹⁷

„*Takové Věci veřejné nechceme!*“ anebo „*Na čí objednávku?*“ tak jsem zaznamenal kritické reakce množství občanů i sympatizantů Věcí veřejných na článku „*Laudát z TOP 09 pomohl Jančíkovi do sedla.*“

K dalším patří např. *vyhodit ze sedla* (rus. dosl. *выбить кого из седла*) – rus. *вывести кого из игры; обойти кого* (ČRFS 2002: 464); *cítit se (pevně) v sedle* (rus. dosl. *чувствовать себя в седле*) – rus. *быть уверенным в себе (в своих силах); чувствовать себя хозяином положения* (ČRFS 2002: 464).

Z prostředí dostihů pochází frazeologismus *vsadit na nesprávného koně* – rus. *сделать неверный ход* (ČRFS 2002: 262).

Př.⁹⁸

„*Naštěstí pro nás banky, a na nich závisející spekulanti, vsadili na nesprávného koně. Spoléhali, že pro ně tak pohodlně zařízený svět bude i nadále udržovat celý tento systém při životě.*“

Obecné (společné pro více sportů)

K frazeologismům, které se jednoznačně nedají přiřadit k určitému sportu, patří např. *podle všech pravidel hry* – rus. *по всем правилам игры* (ČRFS 2002: 406); *být mimo hru* – rus. *быть / находиться не у дел* (RČFS 2007: 183); *zvítězit / prohrát na plné čáře* – rus. *победить / потерпеть поражение по всем статьям / по всему фронту* (ČRFS 2002: 74).

⁹⁷ <http://www.kauza5.cz/Zastupitele/Neopodstatnene-vypady-proti-Laudatovi-Takovehle-Veci-verejne-nehceme.html>

⁹⁸ <http://www.kerray.cz/2009/douglas-rushkoff-nechme-ekonomiku-zemrit/cs/>

Př.⁹⁹

„Francois Truffaut byl jeden rok vyhoštěn z filmového festivalu v Cannes, aby se druhý rok vrátil, a zvítězil na plné čáře s filmem Nikdo mě nemá rád.“

V češtině se často setkáváme s frazeologismem **brát něco sportovně**, tedy snažit se nedělat z něčeho tragédii a případnou prohru brát s nadhledem.

Př.¹⁰⁰

„P.S.: a pod čarou si dovolím radu - i prodělek je kšeft, **ber** to pokud možno neosobně a **sportovně**, příležitosti k nápravě budou :O).“

Dále se v přeneseném významu užívají spojení se slovem *aut*: **zahrát co do autu** – rus. *перевести разговор; замять дело* (ČRFS 2002: 26); **быть в ауте** – čes. *nebýt přítomen; koukat jako blázen* (RČFS 2007: 19); **Взять тайм-аут** – čes. *vzít si time-out; udělat si pauzu* (RČFS 2007: 755).

Na závěr této kapitoly uvádím zajímavý frazeologický obrat, který se objevuje jen v ruštině, a to **из спортивного интереса** – čes. *dělat něco jen tak; chtít si prověřit své schopnosti (znalosti)* (RČFS 2007: 287).

Př.¹⁰¹

„Вот здесь и стоит задуматься, ведь этот молодой человек может оказаться пикапером. Слово "пикапер" происходит от английского pick - up - подбирать. Так называют мужчину, который знакомится на улицах **из спортивного интереса**.“

⁹⁹ <http://www.promagazin.cz/restart-recenze>

¹⁰⁰ http://www.akcie.cz/zobrazit-vlakno?ID_NAZOR=225544

¹⁰¹ <http://superstyle.ru/23jan2007/pickuper>

Shrnutí

V závěrečné kapitole jsem se věnovala analýze frazeologických obrátů, které mají svůj původ v některém druhu sportu, avšak užívají se zejména v běžné komunikaci nebo v obecné publicistice. Jejich původní význam se tedy ve většině případů vytratil a užívají se jako hotové jednotky v přeneseném významu, např. *мелко плавать*. Často se tyto obraty užívají i ve sportu (v jejich přímém významu) i v jiných oblastech, např. *mít tah na branku*; *mířit do černého*. Někdy je však obtížné z jejich přímého významu užívaného ve sportu logicky odvodit jejich přenesený význam, jak je tomu v případě frazeologismu *навострить лыжи*, který znamená utéct někam.

Ekvivalentnost jednotlivých frazeologismů jsem hodnotila podle toho, zda v obou jazycích pocházejí z oblasti sportu. Z přibližně padesáti uvedených frazeologismů je podle daného kritéria ekvivalentních pouze čtrnáct, např. *rána pod pás* – rus. *удар ниже пояса*; *běh na místě* – rus. *бег на месте*. Ostatní jsem označila jako bezekvivalentní, tedy že nemají původ ve sportu, např. *hodit ručník do ringu*, kterému v ruštině nejlépe odpovídá frazeologismus *сложить оружие*.

Podle mého výzkumu se v českém jazyce frazeologismy motivované sportem objevují dvakrát častěji než v ruském.

Závěr

Cílem této diplomové práce byla srovnávací analýza ustálených slovních spojení, která se vyskytují ve sportovních rubrikách ruských a českých masmédií.

Před samotnou praktickou částí jsem v úvodní kapitole nastínila vývoj sportování v Rusku a Česku ve 20. - 21. století s poukázáním na některé shodné rysy v obou zemích. Dále jsem se zaměřila na teoretické vymezení pojmu masmédiá neboli hromadné sdělovací prostředky, ze kterých jsem čerpala materiál pro praktický výzkum. Pro masmédiá je charakteristický styl publicistický, jehož součástí je i sportovní žurnalistika. Z toho důvodu jsem uvedla obecnou charakteristiku publicistického stylu, jeho jazyk, dále žánry a výrazové prostředky. V další kapitole jsem se podrobněji zaměřila na sportovní žurnalistiku a její specifické rysy, ke kterým patří např. aktualizace a automatizace, emotivní vyjadřování, velký počet anglicismů atd. Také jsem se zde pokusila zmapovat české a ruské sportovní deníky, internetové stránky a televizní stanice zaměřené na komentování sportovního dění. Závěr teoretické části obsahuje kapitolu věnovanou frazeologii, která je nedílnou součástí sportovní žurnalistiky.

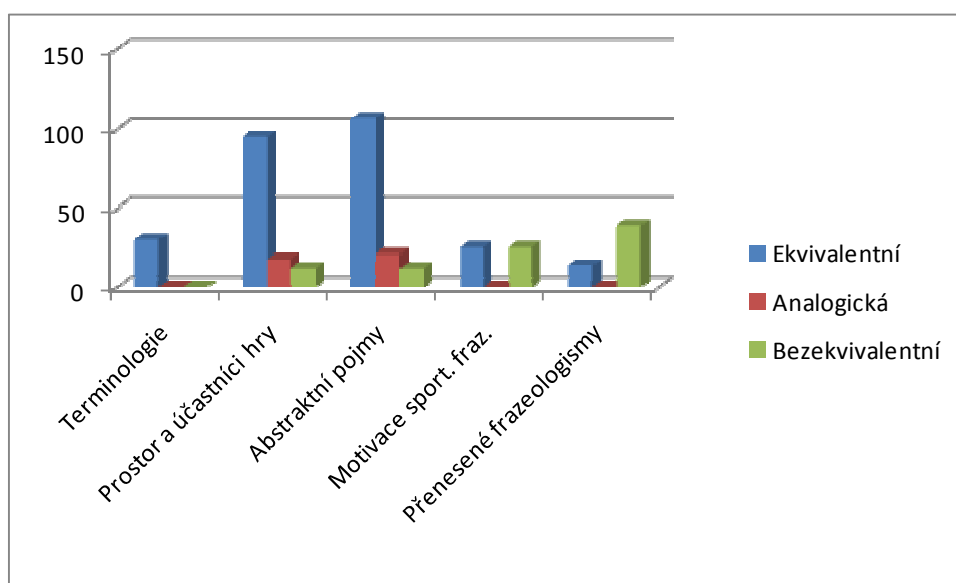
V praktické části jsem provedla analýzu dvou set padesáti českých a stejného počtu ruských ustálených slovních spojení, která jsem excerpovala z článků věnovaných sportu na internetu, v novinách, časopisech a z televizních přenosů. Spojení jsem rozdělila do několika skupin podle logické blízkosti jimi označovaných skutečností. V jednotlivých skupinách jsem pak srovnávala, jaká ustálená spojení jsou v češtině a ruštině ekvivalentní, jaká analogická a jaká jsou charakteristická pouze pro jeden nebo druhý jazyk. Vybraná spojení jsem doplnila o více než sto příkladů jejich užití, které jsem získala z analyzovaných textů.

Do první kapitoly jsem zařadila třicet spojení ryze terminologického charakteru, která jsou v obou jazycích plně ekvivalentní. Dále jsem slovní spojení rozdělila do dvou kapitol podle tematické blízkosti. Do první jsem soustředila více než sto dvacet spojení, která se užívají pro označení prostoru hry a účastníků hry. V druhé jsem analyzovala sto čtyřicet označení abstraktních pojmů, mezi které patří hodnocení gólů, vítězství a úspěchu a prohry a neúspěchu a obrazných označení druhů sportů a týmů. Kritériem pro vydělení posledních dvou kapitol praktické

části byla motivace slovních spojení. V první z nich jsem padesát slovních spojení rozčlenila do oblastí, kterými jsou dle mého pozorování nejčastěji motivována. Mezi ně patří např. vojenské prostředí, gastronomie, ekonomie či hudba a divadlo. V závěrečné kapitole jsem uvedla padesát tři frazeologismů, které jsou motivovány různými sporty (např. atletika, plavání, jízda na koni), avšak používají se v přeneseném významu.

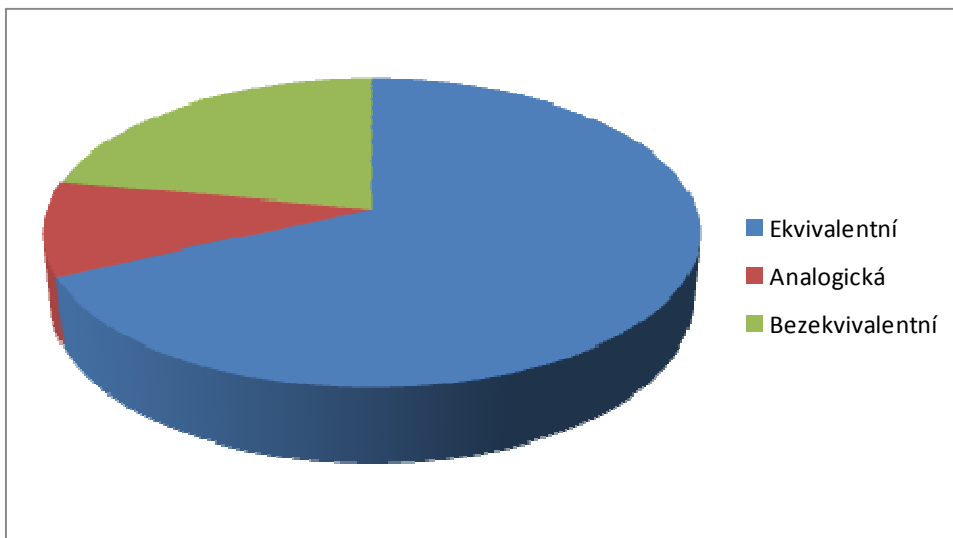
Zastoupení slovních spojení ekvivalentních, analogických a bezekvivalentních v jednotlivých kapitolách je znázorněno v následujícím grafu.

Graf č. 1

Z toho grafu je patrné, že téměř ve všech kategoriích dominují spojení ekvivalentní. Sta procent ze zkoumaného materiálu dosahují ve skupině terminologických označení. Nejvíce ekvivalentních spojení se nachází v kapitolách věnovaných označení prostoru a účastníků hry a abstraktních pojmů. Nejmenší počet ekvivalentních spojení v poměru s analogickými a bezekvivalentními se vyskytuje v kategorii tzv. přenesených frazeologismů, tedy těch, které jsou motivované sportem, ale užívají se v jiných oblastech. V této skupině spolu se skupinou, ve které jsem pátrala po oblastech motivace sportovních frazeologismů, se nejčastěji vyskytovala spojení bezekvivalentní. Je to dáno tím, že se jedná o skupiny zaměřené zejména na frazeologické obraty, které v mnohých případech tvoří právě bezekvivalentní lexikum.

Graf č. 2

Ve výše uvedeném grafu je znázorněn celkový podíl ekvivalentních, analogických a bezekvivalentních slovních spojení.

Na základě výsledků mého výzkumu uvedených v grafu č. 2 jsem dospěla k závěru, že téměř tři čtvrtiny z analyzovaného materiálu tvoří spojení ekvivalentní. Jak už jsem zmínila výše, je to spojeno s tím, že ve sportu jsou popisovány tytéž skutečnosti. Dále pak je to ovlivněno příbuzností českého a ruského jazyka. Spojení bezekvivalentní jsou zastoupena v necelé čtvrtině zkoumaného materiálu. Nejmenší počet z mého vzorku pak tvoří spojení analogická.

Domnívám se, že ačkoliv jsem k výše uvedeným výsledkům dospěla na základě analýzy subjektivně vybraného materiálu, obecné závěry mého výzkumu vyplývající z grafu č. 2 odpovídají obecným tendencím v této oblasti.

Резюме

Настоящая дипломная работа посвящена теме «Устойчивые словосочетания из области спорта в русских и чешских средствах массовой информации» (далее СМИ). Данную тему я выбрала по двум причинам. Во-первых, я активно занимаюсь спортом и интересуюсь спортивными событиями на национальном и международном уровнях. Во-вторых, меня как студентку русского языка интересовало, какая разница между чешскими и русскими устойчивыми словосочетаниями из данной области.

Спорт стал важной частью жизни отдельных людей и современного общества в целом. По данным Чешского этимологического словаря (2001), слово *sport* (рус. *спорт*) английского происхождения, оно первоначально имело значение «развлечение или забава». Популяризации спорта способствовало быстрое за последние двадцать лет распространение СМИ, в особенности телевидения и Интернета. С быстрым распространением приведенных СМИ тесно связаны резкие изменения в области спортивной журналистики. В прошлом журналисты ограничивались лишь сухим описанием результатов спортивных событий, так как эти тексты были предназначены только для узкого круга получателей. Однако в последние годы круг получателей увеличивается, и для привлечения внимания или сохранения интереса широких масс читателей необходимо постоянно увеличивать качество спортивных репортажей. Лексический запас пополняют не только журналисты, но и сами спортсмены и болельщики. С одной стороны, в большинстве языков спортивная терминология одинакова, но, с другой стороны, в каждом языке существуют устойчивые словосочетания и выражения, свойственные только для определенного языка (это зависит от национальных, исторических, общественных и других особенностей данной нации). С учетом того, что спортивная журналистика как самостоятельная дисциплина сложилась только несколько лет назад, в Чешской Республике не было издано ни одной книги, специально посвященной спортивной журналистике. Единственной комплексной работой по этой теме является учебное пособие Мгр. Милослава

Млчоха «*Особенности письменной спортивной журналистики*» (2002). Спортивный жаргон рассматривается в работе Ярослава Губачека «*О чешском сленге*». Однако отдельные вопросы спортивной журналистики чаще всего обсуждаются в коротких эссе, напечатанных в лингвистических журналах, как, напр., в журнале «*Наша речь*». Из-за вышеупомянутого отсутствия теоретических работ по специфическим чертам спортивной журналистики существует относительно большое количество дипломных работ и диссертаций, в которых студенты пытаются расширить теоретические и практические знания по данной области. В России спортивной фразеологией (русской и чешской) занимается, например, Александр Савченко, который в своей статье «*Некоторые параллели в русско-чешской спортивной фразеологии*» (2010) отмечает, что сфера спортивной фразеологии и жаргона пока остается недостаточно исследованной.

Работа разделена на две части - теоретическую и практическую. В первой главе дается краткое описание развития спорта в России и Чехии на протяжении 20. - 21. веков. В России уже с эпохи Советского Союза спорту уделялось большое внимание. В настоящее время российские спортсмены достигают хороших результатов не только в национальных, но и в международных спортивных соревнованиях. Общим явлением в бывшем СССР и Чехословакии являлись так наз. спартакиады, которые в Чехословакии в 50-х годах 20-го века пришли на смену физкультурному объединению под названием «Сокол». Хотя Чешская Республика небольшая, чешские спортсмены, в особенности хоккеисты и теннисисты, известны на международном спортивном поле. Как в Чехии, так в России спортом «номер один» является футбол. В обеих странах также повышается интерес к здоровому образу жизни и занятию в фитнес-центрах, число которых постоянно растет.

Вторая глава содержит основные определения понятия СМИ и публицистического стиля. СМИ определяются как «совокупность средств, используемых в процессе массовой коммуникации» (Praktická encyklopedie žurnalistiky 2002) и делятся на а) печатные, к которым относятся газеты, журналы, книги и т.д. и б) электронные, в которые входят радиовещание, телевидение, Интернет и т.д.

Публицистический стиль стал предметом исследований в 50-х годах 20-го века. В чешской стилистике (EŠC 2002: 459) публицистический стиль делят на а) информационный стиль, для которого характерны информационные жанры (напр., сообщение, интервью, объявление) и б) аналитический стиль, которому соответствуют жанры аналитические (напр., передовая статья, комментарий, рецензия). В русской стилистической традиции разделение публицистического стиля более подробное (СЭСРЯ 2001: 312). Выделяется а) газетно-публицистический стиль, б) газетный и газетно-журнальный стиль, в) политический стиль.

В части, посвященной языку публицистического стиля, названы коренные изменения в русском и чешском языках (далее РЯ и ЧЯ) в 20 - 21 веках, которые оказали влияние на язык публицистического стиля. В РЯ произошли следующие концептуальные изменения: деидеологизация системы политической ретирики, деактуализация старых понятий и проникновение новых слов, заимствованных, главным образом, из английского языка (Какорина 2008: 508). В истории ЧЯ можно заметить резкое сопротивление проникновению неологизмов с целью сохранения национальной индивидуальности. Однако это сопротивление постепенно уменьшалось за счет глобализации, так что в настоящее время в ЧЯ также существует много интернационализмов. Для обоих языков характерно проникновение в сферу литературного языка разговорной лексики. Дальше следует определение специфических языковых средств публицистического стиля. С одной стороны, для данного стиля характерна автоматизация, то есть употребление журналистских клише и штампов, с другой стороны, в публицистических текстах встречаемся со стремлением журналистов к актуализации при помощи образных выражений (метафора, метонимия и т.п.), игры со словами, аллюзий, сленга и других. Третья глава посвящена спортивной журналистике и ее специфическим чертам, к которым относится актуализация, эмотивность, большое количество англицизмов и образных наименований. К наиболее употребляемым средствам актуализации в спортивной журналистике принадлежит сленг, разговорная лексика, экспрессивные выражения, игра со словами, книжные выражения. Эмотивность связана с тем, что в спорте происходят динамические, драматические и неожиданные моменты, которые

передаются читателям / слушателям при помощи эмоционально окрашенных описаний. В спорте в большей степени, чем в других сферах общения, употребляются термины и выражения английского происхождения, как, напр. *футбол, джоггинг, овертайм, плей-офф*. К образным наименованиям, как уже было отмечено выше, принадлежат разного типа метафоры (напр., персонификация, синекдоха, сравнение). В конце данной главы названы чешские и русские спортивные газеты, журналы, интернет-страницы и телеканалы.

Заключительная глава теоретической части посвящена фразеологии, так как фразеологические единицы являются важной частью спортивной журналистики. После краткого определения фразеологии как лингвистической дисциплины, следует классификация фразеологических единиц на основе подходов разных лингвистов. С точки зрения соотношений фразеологизмов в языке оригинала В. Мокиенко и Л. Степанова (2008: 37) установили следующие основные типы межъязыковых эквивалентов: 1) полные эквиваленты (напр. *глухой как пень – hluchý jako pařez*); 2) частичные эквиваленты (напр., *от всей души – od srdce*; 3) относительные эквиваленты (напр., *делать из мухи слона – dělat z komára velblouda*); 4) фразеологические аналоги (напр., *задать лататы – vzít roha*); 5) безэквивалентные фразеологизмы. В практической части употребляется данная классификация в упрощенном виде. Следовательно, словосочетания разделены только на три группы: полные эквиваленты, аналогичные словосочетания и безэквивалентные словосочетания.

Задачей практической части являлось описание и сравнительный анализ 250 чешских и 250 русских устойчивых словосочетаний, собранных из русских и чешских газет, журналов и Интернета. Словосочетания разделены на несколько групп по тематической близости их значений или одинаковой мотивации. К избранным словосочетаниям приведены примеры их употребления в спортивной журналистике. В отдельных группах показаны словосочетания, эквивалентные в обоих языках, аналогичные словосочетания и те, которые характерны только для того или другого языка.

В первой группе объединено 30 словосочетаний терминологического характера, которые во всех случаях эквивалентны, напр., *красная карточка -*

чеш. červená karta; центральный защитник – чеш. střední obránce; боковая линия – чеш. postranní čára. Следующие три главы разделены с точки зрения тематической близости. Первая содержит более 120 словосочетаний, употребляемых для описания пространства и участников игры. В этот раздел входят выражения, обозначающие отдельных игроков (нападающий, игрок обороны, вратарь, запасные игроки), судья и болельщики и их действия. Далее следует группа словосочетаний, связанных с отдельными типами игроков и с их главной задачей на поле. Больше всех словосочетаний относится к нападающему, главной задачей которого является *забить шайбу*. Согласно исследованию, чешские и русские журналисты отдают предпочтение употреблению образных и оригинальных выражений для описания данной ситуации. Таким образом, в обоих языках можно найти такие выражения, как, напр., *заставить колыхать сетку ворот* – чеш. *rozvlnit síť*; *открыть счет* – чеш. *otevřít skóre*; *поразить ворота соперника* – чеш. *zdotat soupeřovi branku*. Игрока, часто забивающего голы, называют *бомбардиром лиги* – чеш. *ligový kanonýr*. Оригинальную игру слов можно найти в словосочетании *испанский голеадор*, которое возникло соединением слов *гол* и *тореадор*, и употребляется в РЯ для лучших испанских нападающих. В группе игроков обороны следует отметить словосочетание итальянского происхождения, употребляемое для описания игры, основанной главным образом на обороне - *итальянское каменаччо* – чеш. *italské catenaccio*. Вратарь в ЧЯ называется книжным выражением *strážce svatyně* (досл. *хранитель святыни*). О запасных игроках в шутку говорят, что они *греют скамейку (лавку)* – чеш. *zahřívají (leští) lavičku*. В РЯ для данного выражения употребляется также фразеологический оборот *просиживать штаны на лавке запасных*, который можно перевести как *vysedávat na lavičce*. Контроль над соблюдением правил осуществляет судья, которого в футбольном сленге называют *человек в черном* – чеш. *muž v černém*. К судьям относится большое количество ругательных слов и вульгаризмов, которыми болельщики выражают недовольство судейством. К тем, которые можно публиковать в дипломной работе, принадлежат в ЧЯ *rozhodčí je mrkev* (досл. *судья – морковь*) или *rozhodčí je Hugo* (досл. *судья – Гюго*). Этимология приведенных выражений нигде не приводится. В РЯ недовольство работой

судьей выражается фразеологизмом *судью на мыло*. С судьями также связано взяточничество, которое в ЧЯ обозначается уже фразеологизированным оборотом *karříci přípluli* (досл. *карпики подплыли*). О фанатах говорится в ЧЯ и РЯ как о *рядовых фанатах* – чеш. *řadoví fanoušci* или о *преданных фанатах* – чеш. *oddaní fanoušci*. В течение игры болельщики становятся *неустовыми болельщиками* – чеш. *rozvášnění fanoušci*, и они часто ведут себя грубо. В данной главе выявилось, что 90 словосочетаний относится к эквивалентным, 18 к безэквивалентным и 13 к аналогичным.

Седьмая глава содержит обозначение абстрактных понятий и образных наименований sports и команд. В первой группе данной главы приведены словосочетания, употребляющиеся для описания голов, напр., *красивый гол* – чеш. *krásný gól*; *прекрасный гол* – чеш. *nádherný gól* и т.д. Часто употребляемой оценкой является также выражение *показательный гол* – чеш. *ukázkový gól*. Только в РЯ можно использовать также синонимичное выражение *рекламный гол*. Во второй группе находятся словосочетания, связанные с победой и успехом. В РЯ существует намного больше выражений того, что спортсмен *находится на вершине славы* или *достиг вершины славы*. Между тем, как в ЧЯ употребляется исключительно словосочетание *být na / dosáhnout vrcholu slávy*, в РЯ употребляют, кроме приведенных выше выражений, также *достичь апогея славы*; *достичь зенита славы*; *быть на гребне славы*.

Словосочетания, в состав которых входят слова *победа* или *победить*, в большинстве случаев в обоих языках эквивалентны друг другу, напр., *добиться победы* – чеш. *dosáhnout vítězství*; *принисать себе победу* – чеш. *připsat si vítězství*; *волевая победа* – чеш. *vítězství silou vůle*. В ЧЯ существует интересный фразеологизм, выражающий очень тесную победу- *vyhrát o prsa* (дословно *победить на расстояние груди*).

Совместной темой словосочетаний в последней группе восьмой главы является поражение и неудача. В случае неудачи употребляется словосочетание *потерпеть поражение*- чеш. *utrpět porážku*. С высшей степенью экспрессивности можно сказать *получить полную кошелку шайб*; *получить взбучку* – чеш. *dostat ranec*; *dostat nakládačku*; *utrpět debakl*. Несколько проигранных матчей подряд называется *черная серия* – чеш. *černá*

série. В чешском теннисном сленге об игроке, не набравшем ни одного очка, говорится, что *dostal kanára* (дословно *получить канарейку*).

Следующая часть посвящена образным наименованиям видов спорта и отдельных команд. В общем можно сказать, что они в обоих языках одинаковы, так как считаются интернациональными. К ним относится, напр., название легкой атлетики *королевой спорта* – чеш. *královna sportu*, а также названия сборных по характерным символам, помещенным на флаге, напр., *кленовые листья* (сборная Канады) – чеш. *javorové listy*; *игроки Тре Крунур* (сборная Швеции) – чеш. *hráči Tří korunek* или по цвету форм данной сборной (команды), напр., *скуадра азурра* (сборная Италии) – чеш. *skvadra azura*; *белый балет* (команда Реал Мадрид) – чеш. *bílý balet*. Интересные названия можно найти в русской молодежной хоккейной лиге. Большинство названий содержит в себе название какого-то животного, напр., *Стальные лисы* (команда Магнитогорска); *Амурские тигры* (команда Хабаровска); *Омские ястребы* (команда Омска). В данной группе проанализировано около 140 единиц. К эквивалентным относится 107, к аналогичным 21 и к безэквивалентным 12.

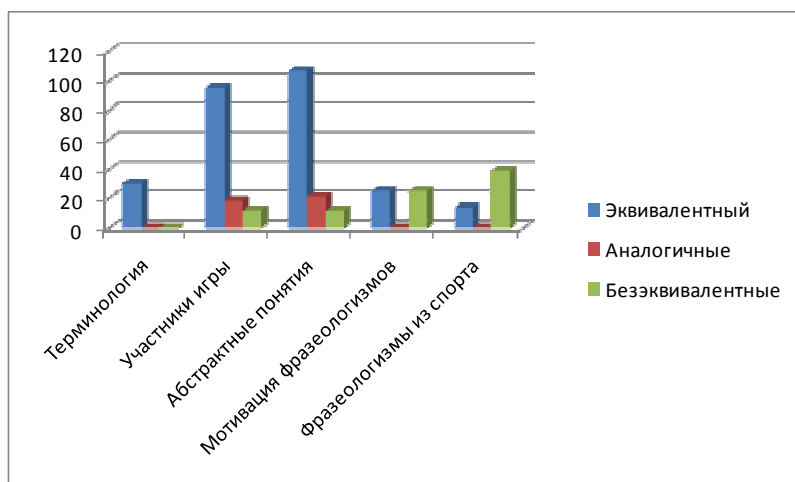
В следующей главе рассматривается, какими средами мотивированы некоторые словосочетания, употребляемые в области спорта. Первой является армия, из которой происходит много разнообразных выражений, связанных, главным образом, со словами *борьба*, *бороться*, *стрелять*, напр., *бороться за победу* – чеш. *bojovat o vítězství*; *борьба за выживание* – чеш. *boj o přežití*. Экономической терминологией мотивировано в обоих языках также много словосочетаний, напр., *продуктивный игрок* - чеш. *produktivní hráč*. Следующие выражения характерны только для одного языка. В ЧЯ это *smazat manko* (досл. *стеречь манко*); *inkasovat branku* (досл. *инкассировать ворота*); *pojistit si vítězství* (досл. *застраховать себе победу*). В РЯ это, напр., *открыть счет*; *дивидендов это не принесло*. Следующей группой являются словосочетания, происходящее из области музыки и театра. Данные словосочетания наблюдаются особенно в ЧЯ. Среди них можно выделить такие, как *hrát pod taktovkou* (досл. *играть под дирижерской палочкой*); *střelecký koncert* (досл. *концерт стрелцов*); *dostat housle* (досл. *получить скрипку*). Данная глава содержит 50 словосочетаний. Эквивалентными

считаются те, которые в обоих языках мотивированы данной областью. К ним принадлежит половина из проанализированных словосочетаний. Вторая половина относится к безэквивалентным. Аналогичные словосочетания в данной группе не встречаются.

Последняя глава практической части содержит некоторые фразеологические обороты, происходящие из области спорта, но употребляемые также в областях вне спорта. Данные фразеологизмы собраны из Русско-чешского фразеологического словаря (2007) и Чешско-русского фразеологического словаря (2002) и разделены в зависимости от того, каким видом спорта они мотивированы. В большинстве случаев данные фразеологизмы в одном языке мотивированы спортивной терминологией, но на другой язык переводятся при помощи других (спортом немотивированных) выражений. Среди этих фразеологизмов можно в ЧЯ заметить, напр., *dělat kličku* – рус. *петлять, извиваться (змеёй)*; *umět v něčem bruslit* – рус. *съесть собаку на чем*; *hodit ručník do ringu* – рус. *сложить оружие*. В РЯ в данную группу входит, напр., *играть в одни ворота* – чеш. *hrát ve prospěch jedné strany*; *из спортивного интереса* – чеш. *jen tak*. Последняя глава содержит 53 словосочетаний. Критерием эквивалентности являлось то, происходят ли оба словосочетания из области спорта. По этому критерию только 14 словосочетаний эквивалентных, остальные безэквивалентные.

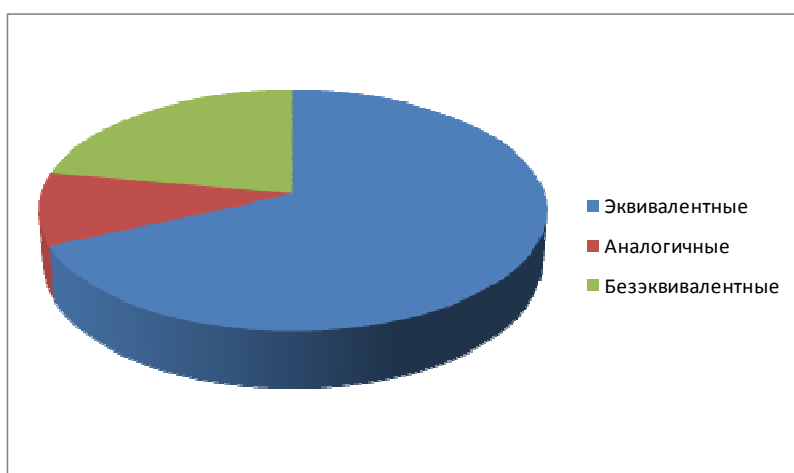
Итоговое количество эквивалентных, аналогичных и безэквивалентных словосочетаний в отдельных главах изображено в графике 1.

График 1.

На данном графике видно, что больше всех эквивалентных словосочетаний наблюдалось в главах, посвященных обозначению участников игры и абстрактных понятий. Такая же тенденция встречается в случае аналогичных словосочетаний. Безэквивалентные словосочетания характерны для фразеологизмов, происходящих из спорта, но употребляемых в переносном значении.

График Но. 2

В вышеприведенном графике показана итоговая доля эквивалентных, безэквивалентных и аналогичных словосочетаний.

На основе этого графика можно прийти к заключению, что почти три четвертых словосочетаний составляют словосочетания эквивалентные. Это связано с тем, что в спорте описываются одинаковые действия, а также с тем, что чешский и русский языки очень близки друг другу. Безэквивалентные словосочетания составляют почти одну четверть рассматриваемого материала. Меньше всех словосочетаний можно отнести к аналогичным.

Použité zkratky

- СЭСРЯ - *Стилистический энциклопедический словарь русского языка*, 2007.
ИЭС – *Русская фразеология. Историко-этимологический словарь*, А. Бирих -
В. Мокиенко – Л. Степанова 2005.
- ČL – *Česká lexikologie*, J. Filipec – F. Čermák. 1985
ESČ – *Encyklopedický slovník češtiny*, 2002.
FIČO - *Frazeologie a idiomatika česká a obecná*, F. Čermák 2007.
RČFS- *Rusko-český frazeologický slovník*, L. Stěpanova 2007
ČRFS- *Česko-ruský frazeologický slovník*, V. Mokienko 2002.

Použitá literatura

- Čechová, M. a kol.** *Současná česká stylistika*. Praha : ISV nakladatelství, 2003.
- Čechová, M. a kol.** *Čeština – řeč a jazyk*. Praha : ISV nakladatelství, 1996.
- Čermák, F.** 2007. *Frazeologie a idiomatika česká a obecná*. Praha : Karolinum, 2007.
- Filipec, J - Čermák, F.** *Česká lexikologie*. Praha : ACADEMIA, 1985.
- Jelínková, T.** *Jazykové prostředky sportovní žurnalistiky deníku Rovnost*. Brno : Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií, 2008. 135 l., 29 l. příl. Vedoucí diplomové práce doc. PhDr. Jiří Poláček, CSc.
- Křístek, V.** *Pracovní proces a vývoj jazyka*. In: Naše řeč 1-2, ročník 35, 1951 [Online]. [Citace 2011-15-02] Dostupný z <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=4211>.
- Machač, J.** *K nespisovným složkám frazeologie národního jazyka. Frazeologismy slangové a vulgární*. In: Naše řeč 1, roč. 62, 1979 [Online]. Dostupná z <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=6093>.
- Mičienka, M. – Jiráček, J. a kol.** *Základy mediální výchovy*. Praha : Portál, 2007.
- Mistrík, J.** *Štylistika*. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladatel'stvo, 1989.
- Mlčoch, M.** *Titulek ve sportovní žurnalistice*. In: Studia philologica 9, Olomouc : Univerzita Palackého, 1999.
- Mlčoch, M.** *Charakteristické rysy jazyka psané sportovní žurnalistiky*. Olomouc : Univerzita Palackého Olomouc, 2002.
- Osvaldová, B - Halada, J. a kol.** *Praktická encyklopedie žurnalistiky*. Praha : Libri, 2002.
- Peprník, J.** *Slovník amerikanismů*. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1994.
- Stěpanova, L.** *Česká a ruská frazeologie. Diachronní aspekty*. Olomouc : Univerzita Palackého Olomouc, 2004. ISBN.
- Stěpanova, L. - Mokienko, V.** *Ruská frazeologie pro Čechy*. Olomouc : Univerzita Palackého v Olomouci, 2008.
- Svobodová, I.** *Jazyk sportovní publicistiky*. In: Čeština, jak ji znáte i neznáte. Praha : Academia, 1996.
- Zahajská, B.** *Obrazná vyjádření ve sportovním tisku*. In: Čeština doma a ve světě 3/97, Praha : Filozofická fakulta UK, 1997, str. 51-53.

- Виноградов, В.В.** *Русский язык*. Москва : Высшая школа, 1972, с. 23-30
- Какорина, Е.В.** *Активные процессы в языке средств массовой информации*.
In: Современный русский язык. Активные процессы на рубеже XX-XXI веков. Москва : Издательство славянских культур, 2008 (с. 495-547).
- Карпова, Л.А.** *Русская речь в средствах массовой информации*.
Стилистический аспект. Санкт Петербург : Издательство Санкт-Петербургского университета, 2007.
- Коренькова, Е.В. – Пушкарева, Н.В.** *Современный русский язык*.
Лексикология, фразеология, лексикография. Санкт-Петербург: Санкт-Петербургский государственный университет, 2004.
- Крысин, Л. П.** *Современный русский язык. Активные процессы на рубеже XX-XXI веков*. Москва : Языки славянских культур, 2008.
- Регинина, К.В. – Тюрина Г.П. – Широкова Л.И.** *Устойчивые словосочетания русского языка*. Москва : Русский язык, 1983.
- Романов, А.Ю.** *Англицизмы и американизмы в русском языке и отношение к ним*. Санкт-Петербург : Издательство Санкт-Петербургского университета, 2000.
- Савченко, А.В.** *Футбольные жаргонизмы и фразеологизмы-жаргонизмы и их употребление в средствах массовой информации*. In: Слово в словаре и дискурсе: Сборник научных статей к 50-летию Харри Вальтера. Москва : ООО «Издательство Элпис», 2006.
- Савченко, А.В.** *Некоторые параллели в русско-чешской спортивной фразеологии*. In: Динамические тенденции в славянской фразеологии. Greifswald, 2010, s. 289 – 295.
- Степанова, Л.** *О новых процессах в современном русском языке*. In: Cizí Jazyku, Plzeň : Jiří Fraus, 1995/96, Sv. 3-4; 5-6, s. 41-42, 78-80.
- Столбов, В.В.** *История физической культуры и спорта*. Москва : «Физкультура и спорт», 1983.
- Фомина, Н.Д. – Бакина, М.А.** *Фразеология современного русского языка*. Москва : Издательство Университета дружбы народов, 1985.
- Шанский, Н.М.** *Фразеология современного русского языка*. Москва : Высшая школа, 1985.

Slovníky

Русская фразеология. Историко-этимологический словарь. А. К. Бирих - В. Мокиенко - Л. И. Степанова. Москва : ООО «Издательство Астрель», 2005.

Стилистический энциклопедический словарь русского языка. Ред. М. Н. Кожина. Москва : Издательство «Флинта», 2003, с. 312-315.

Český etymologický slovník. Rejzek, J. Voznice : Leda, spol. s.r.o., 2001.

Česko-ruský frazeologický slovník. Mokienko, V. Olomouc : Univerzita Palackého v Olomouci, 1. vydání, 2002.

Encyklopedický slovník češtiny. Kolektiv autorů. Praha : Lidové noviny, 2002.

Příruční mluvnice češtiny. Kolektiv autorů Ústavu jazyka českého Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně. Brno : Nakladatelství Lidové noviny, 1995.

Rusko- český frazeologický slovník. Stěpanova, L. Olomouc : Univerzita Palackého v Olomouci, 1. vydání, 2007.

Slovník synonym a frazeologismů, Bečka, J.V. Praha : Vydavatelství novinář, 1982.

Webové stránky

Bosákoviny- <http://tjslovan.euweb.cz/bosakoviny.htm>

Jelcin- <http://www.inosmi.ru/sport/20101125/164479274.html>

Sokol - http://cs.wikipedia.org/wiki/Sokol_%28spolek%29

Spartakiády- http://www.rozhlas.cz/leonardo/historie/_zprava/209629

www.khl.ru

www.sport.cz (online magazín deníku Právo)

www.sportovninoviny.cz (sportovní server ČTK)

www.e-sport.cz

<http://www.slovník-cizich-slov.net/>

Zápasy v TV

ČT4, 31.10.2010, fotbalová Gambrinus liga, Bohemians 1905 – AC Sparta Praha

ČT 4, 2.2.2011, hokejový zápas české ligy Pardubice-Vítkovice

ČT4, 5.2.2011, FED CUP, Cibulká vs. Kvitová

ČT4, 12.2.2011, Švédské hry Finsko – Česko

[online] www.allsport-live.ru, 20.11.2010, utkání ruské fotbalové ligy, CSKA – Spartak

[online] www.allsport-live.ru, 12.2.2010, utkání anglické fotbalové ligy, Manchester United – Manchester City

[online] www.allsport-live.ru, 13.2.2010, Švédské hry, Česko - Rusko